

Economisch - Statistische Berichten

47e JAARGANG - 10 JANUARI 1962 - No. 2319

H. BRONS Jr

MAKELAAR IN ASSURANTIËN

TELEFOON (010) 11.19.80 •

MAURITSWEG 23
ROTTERDAM-2

vacatures

Het Landbouwschap te 's-Gravenhage vraagt:

landbouwkundig ingenieur of landbouweconoom

ten behoeve van het verrichten van onderzoeken op het gebied van het taxatiewezen en de bepaling van de schadeloosstelling ingeval van onteigeningen.

In verband met het geven van voorlichting en het onderhouden van contacten dienaangaande, zijn naast een goede schriftelijke en mondelinge uitdrukkingsvaardigheid, tevens takt en representativiteit vereist.

Sollicitaties met curriculum vitae te richten tot het Landbouwschap, afdeling Grondgebruik, Raamweg 26 te 's-Gravenhage.

Bij het hoofdbureau van het RIJKSARBEIDSBUREAU, afdeling Research te 's-Gravenhage kan worden geplaatst een:

MEDEWERKER

belast met arbeidsmarktonderzoek

Taak: zelfstandig bestuderen en verwerken van arbeidsmarktgegevens en samenstellen van adviezen en rapporten over onderwerpen van belang voor de ontwikkeling op de arbeidsmarkt.

Vereist: doctoraal examen economie; voorkeur wordt gegeven aan bekendheid met de methoden van mathematisch-statistische analyse en de toepassing daarvan op economische en sociale vraagstukken.

Bezoldiging in de rang van hoofdcommies. Salarisgrenzen f 677,— en f 865,— p.m. (excl. huurcomp. en vakantie-toeslag).

Uitvoerige sollicitaties met vermelding van leeftijd, opleiding en ervaring onder no. 6008/7188 (in linkerbovenhoek env. en brief) aan het bureau Personeelsvoorziening van de Rijksoverheid, Prins Mauritslaan 1, 's-Gravenhage.

Het beheer van pensioenfondsen

Beheerders van pensioenfondsen dragen een grote verantwoordelijkheid. Hun taak wordt aanmerkelijk verlicht indien zij gebruik maken van de adviezen van ons gespecialiseerde

Bureau voor Pensioenfondsen

DE TWENTSCHE BANK

Uw financiële raadsman

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van de
Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: *Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.*
Telefoon redactie: (010) 5 29 39. Administratie: (010) 3 80 40. Giro 8408.

Privé-adres redacteur-secretaris: *Dr. A. de Wit, Sleedoornlaan 17, Rotterdam-12, tel. (010) 18 36 32.*

Bankiers: *R. Mees en Zoonen, Rotterdam, Banque de Commerce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.34.*

Redactie-adres voor België: *Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steenweg 357, Gent.*

Abonnementen: *Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.*

Abonnementsprijs: *franco per post, voor Nederland en de Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen f. 31,— per jaar (België en Luxemburg B.fr. 400).*
Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Losse exemplaren van dit nummer 75 ct.

Advertenties: *Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam, tel. (010) 6 93 00, toestel 1 of 3.*

Advertentie-tarief *f. 0,36 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,72 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van redenen te weigeren.*

De kapitaalstroom naar de ontwikkelingslanden

Gezien de grote aandacht die heden ten dage in woord en geschrift wordt geschonken aan de vraagstukken rond de ontwikkelingslanden zal het de niet-insider misschien verbazen, dat er nog zo veel onzekerheid bestaat omtrent een economisch gegeven van kardinaal belang voor deze problematiek, nl. de feitelijke omvang van de financiële bijstand die door de ontwikkelde landen wordt verleend aan het minder welvarende deel van de wereld. Ten dele is deze onzekerheid het gevolg van meningsverschillen omtrent de juistheid van het al dan niet insluiten van bepaalde vormen van kapitaalsoverdracht, ten dele van het gecompliceerde netwerk van kanalen waarlangs de financiële stromen de minder-ontwikkelde landen bereiken of verlaten, en ten dele wordt zij veroorzaakt door het ontbreken of niet toegankelijk zijn van de noodzakelijke statistische informatie.

Het initiatief van de O.E.E.C., om voor de belangrijkste kapitaalverstrekkende landen de omvang te schatten van de financiële middelen welke op enigerlei wijze aan de ontwikkelingslanden worden verschaft, verdient daarom grote waardering. In een studie ¹⁾ die vorig jaar werd gepubliceerd wordt een overzicht gegeven van de kapitaalstromen — kapitaal gedefinieerd in zeer ruime zin — van de O.E.E.C.-landen, de Verenigde Staten, Canada en Japan naar de ontwikkelingslanden gedurende de vierjaarsperiode 1956-1959.

Het totaal van de kapitaalstroom is weergegeven in nevenstaande tabel, welke laat zien dat in de betreffende periode deze stroom een omvang had van rond \$ 7 mrd.

¹⁾ *Moyens financiers mis à la disposition des pays en voie de développement économique 1956-1959*, O.E.C.E., Paris 1961.

per jaar. In de laatste kolom van de tabel is het jaarlijkse gemiddelde gerelateerd aan het nationaal inkomen van de kapitaalexporteurs, teneinde hun relatieve „inspanning” te bepalen.

De bijdragen van de private sector bestaan voor het overgrote deel uit directe particuliere investeringen (50 pCt.) en herinvesteringen uit ter plaatse gemaakte winsten (30 pCt.). Deze bijdragen kunnen niet worden betiteld als hulpverlening, wat overigens niet wegneemt dat zij voor de economische ontwikkeling van de ontvangende landen van groot belang zijn. Het hulpverleningsaspect domineert wel in de publieke kapitaalstroom naar de ontwikkelingslanden, waarvan rond 60 pCt. de vorm van schenkingen heeft gehad. De omvang van de kapitaalstroom was in de beschouwde periode kleiner dan het langzamerhand ingeburgerde — maar nog te bescheiden — streefcijfer van 1 pCt. van het nationaal inkomen, nl. ca. 0,6 pCt.

De laatste kolom van de tabel laat zien dat de Scandinavische landen zich in financieel opzicht weinig offers getroostten voor hun minder welvarende broeders, terwijl het toen nog rijk met koloniën gezegende Frankrijk een goede beurt maakte, evenals Portugal. Het hoge cijfer voor Nederland laat zich verklaren uit de relatief grote betekenis van enkele Nederlandse en Nederlands-Britse concerns welke hun activiteit tot de ontwikkelingslanden uitstrekken; de kapitaalexport van de particuliere sector was — in verhouding tot het nationaal inkomen — in Nederland zelfs gróter dan in de andere landen. Moge dit voorbeeld onze overheid inspireren tot een even goede prestatie van haar kant.

Papendrecht.

H. LINNEMANN.

Leningen en schenkingen (in geld) aan de ontwikkelingslanden ^{a)} 1956-1959, in mln. U.S. \$

middelen afkomstig van:	overheid	private sector	totaal	jaarlijks als percentage van het nationaal inkomen
B.L.E.U.	149	253	402	1,2
Denemarken ..	22	26	48	0,4
Duitsland (Bondsrepubliek) ..	1.153	1.148	2.301	1,4
Frankrijk ..	3.200	1.626	4.826	3,1
Italië ..	280	275	555	0,7
Nederland ..	182	665	847	2,8
Noorwegen ..	2	3	5	0,03
Portugal ..	23	159	182	2,5
Ver. Koninkrijk ..	1.116	2.033	3.149	1,2
Zweden ..	38	73	111	0,2
Zwitserland ..	53	340	393	1,5
Canada ..	222	244	466	0,5
Ver. Staten ..	8.877	5.185	14.062	0,9
Japan ..	461	127	588	0,6
Totaal van 14 landen ..	15.778	12.157	27.935	1,1

a) Excl. ontwikkelingslanden binnen het Sino-Sowjetblok.

INHOUD

De kapitaalstroom naar de ontwikkelingslanden, door Drs. H. Linnemann	Blz. 27	De weg naar fusie voor het middelgrote bedrijf (II), door Ir. N. R. A. Krekel en Drs. T. G. van der Woerd	Blz. 36
De zelfstandigheid van de gemeente, door Drs. J. Zwakhals	28	Europa-bladwijzer No. 14a	38
Meting van research in Nederland, door Drs. J. C. Gerritsen	30	Boekbespreking:	
Problematiek van de landen met een relatief laag inkomenspeil (I), door Drs. N. Tiemstra	34	F. W. G. Leeman: Van barkschip tot „Willem Ruys”; 120 jaar zeevaart, bespr. door Drs. P. van Zuuren	42
		Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. C. D. Jongman ..	43

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; J. R. Zuidema.
Redacteur-Secretaris: A. de Wit. **Adjunct Redacteur-Secretaris:** M. Hart.
COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars;
 J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

Het past in de ontwikkeling van de verhouding rijk-gemeente, dat het rijk op allerlei terreinen, die het gemeentebestuur raken, meer invloed moet uitoefenen dan enkele decennia geleden. De regering zal dus op die terreinen bevoegdheden uitoefenen en het zou een miskennis zijn van de maatschappelijke ontwikkeling als men zou trachten de tijd terug te zetten. Het heeft echter wel zin om kritiek uit te oefenen als deze bevoegdheden leiden tot een bevoegding tot in details. In de eerste periode van zo'n ontwikkeling is de neiging tot detaillering te begrijpen, omdat de vrees voor deraillerement onwillekeurig tot gevolg heeft, dat het hoger bestuur dan „voor alle zekerheid maar alles zelf wil doen”. Hoe hoger het niveau van een bestuurder is, des te eerder zal hij evenwel deze vrees te boven komen. Een groot staatsman zal zich namelijk richten op de grote beleidslijn en met vertrouwen detailbeslissingen overlaten aan degenen, die daarover een beter oordeel kunnen hebben. Schrijver geeft enkele wegen aan, waarlangs de verhouding van de gemeenten tot de hogere overheidsorganen zich zou kunnen ontwikkelen.

In het laatste kwartaal van het jaar houden de leden van gemeentebesturen zich gewoonlijk bezig met het bestuderen van de door het college van burgemeester en wethouders ingediende begroting en de voorbereiding van de openbare behandeling daarvan. In de beschrijvingsbrief, waarbij het begrotingsvoorstel wordt aangeboden, staan veelal kritische opmerkingen over de wijze, waarop het rijk zijn besturende taak ten opzichte van de gemeente vervult. Er is een duidelijk onderscheid tussen het vraagstuk van de bevoegdheden, die het rijk uitoefent ten opzichte van de lagere publiekrechtelijke lichamen en dat betreffende de wijze, waarop het rijk deze taak vervult. De heer Hasper richt zich in zijn artikel in „E.-S.B.” van 14 juli 1961 vooral tegen de door het rijk geëntameerde bevoegdheden en komt dan tot de conclusie, dat de gemeentelijke zelfstandigheid in verval is.

Het is verheugend, dat de heer Hasper en velen met hem zich verdiepen in de ontwikkeling, die plaatsvindt in de verhouding van de gemeente tot de hogere overheidsorganen maar vele schrijvers en sprekers uiten zich in mineur over deze gang van zaken. „De gemeenten zijn al zo in verval, dat er zijn, die zich in die toestand verheugen” zegt de heer Hasper in zijn voornamelijk retrospectieve beschouwingen. Dat er gemeenten zijn, die de grote lijn in deze ontwikkeling accepteren, is een feit doch het is de vraag, of de met enig sentiment geladen conclusie, dat zij dus „zo in verval zijn”, juist is. Het terrein, waarover de klachten zich uitstrekken, is nogal uitgebreid; financiën, het bouwwezen, de loonpolitiek, het politiebestedel, de subsidiepolitiek enz. Men komt dan tot uitspraken over de uitholling van de verantwoordelijkheid van de gekozen gemeentebestuurders ten gevolge van de centralisatie van bepaalde beleidsbeslissingen op hoger niveau.

Het zou interessant zijn al deze opinies, c.q. exclamaties, systematisch op hun waarde te analyseren en de achtergronden van de gehele gang van zaken zorgvuldig na te gaan. Men zal dan kunnen constateren, dat zich in de structurele verhouding tussen de rijksoverheid en lager bestuur essentiële wijzigingen aan het voltrekken zijn, die inderdaad ook aanzienlijke veranderingen met zich bren-

De zelfstandigheid van de gemeente

gen in de wederzijdse bevoegdheden. Dit behoeft evenwel nog niet te betekenen, dat de totaliteit aan verantwoordelijkheid van de lagere organen vermindert. Als men alleen maar wijst op de goede oude tijd, toen men alles zelf binnen zijn beperkte gezagskring kon afdoen, miskent men de maatschappelijke evolutie. De onderlinge bindingen versterken zich onmiskenbaar, zelfs supra-nationaal. Als men dit niet als feit aanvaardt, zal men ook de gedachte aan Benelux, E.E.G., O.E.E.S. enz. moeten afwijzen. Gezien deze evolutie zou men zelfs gemakkelijk kunnen stellen, dat de ontwikkeling in de juridische verhouding rijk - gemeente steeds belangrijk achter de feiten heeft aangelopen, hetgeen uit de historische schets van de heer Hasper duidelijk blijkt.

De opvatting, dat het rijk zich heeft te onthouden van bemoeiing met de lagere publiekrechtelijke lichamen zolang dit nog enigszins te vermijden is, heeft te lang opgeld gedaan evenals de overeenkomstige opvatting, dat de overheid ten opzichte van het maatschappelijk leven maar een zeer beperkte taak zou hebben. Het één noch het ander geeft blijk van bestuursbeleid in de ware zin des woords. Het zou in het kader van een artikel te ver voeren om te streven naar een volledige analyse en er zullen dus slechts enkele opmerkingen worden gemaakt, die vooral betrekking hebben op de onderscheiden aspecten van een mogelijke ontwikkeling.

Wat betreft de financiële verhouding rijk - gemeente is er een verschil in oorzaken, waarom het rijk zich bevoegdheden heeft aangemeten. Ten aanzien van de middelen nodig voor de gewone dienst heeft het rijk de voornaamste belastingen aan zich getrokken om te komen tot een meer rechtvaardige verdeling van de belastingdruk. Het ingrijpen in de leningspolitiek van de gemeenten kan o.a. voortgekomen zijn uit het streven om door kartellering van de vraag tot een voordeliger marktpositie te geraken. Bovendien vreesde men niet geheel ten onrechte voor een ongezonde verhouding tussen het kort en het lang krediet, dat de gemeenten opnamen, hetgeen zowel macro-economisch als uit een oogpunt van binnenlands bestuur tot moeilijkheden zou kunnen leiden. Dat de juridische consolidering van de spoedshalve per circulaire uit-

geoefende bevoegdheden op zich heeft laten wachten, is een „Schönheitsfehler“ — zelfs een ernstige — die echter aan de juistheid van de maatregel niets af behoeft te doen.

Vanzelfsprekend is voor het rijk ook het totaal aan investeringen van de lagere publiekrechtelijke lichamen van groot belang, waarop het thans door zijn maatregelen ook invloed kan uitoefenen. Bezieet men de wijze, waarop het rijk meent zijn bevoegdheden op dit gebied te moeten uitoefenen, dan is er alleszins aanleiding tot kritische opmerkingen. Dat men in Den Haag de opvatting huldigt, beter dan de gemeente zelf te kunnen beoordelen, welke investeringen prioriteit hebben, is een verschijnsel, dat men in een eerste periode van centralisatie veelvuldig tegenkomt doch waarop men gewoonlijk wel terugkomt, wijs geworden na opgedane ervaring. De gemeenten kunnen dit proces stimuleren als zij aan het Rijk een duidelijk inzicht geven in hun plannen en dan niet voor een half jaar of een jaar maar voor een langere periode, bijv. per jaar voor vijf jaar, m.a.w. door middel van een „revolving budget“ op lange termijn. Het principe zou dan kunnen zijn, vaststelling door het rijk van het investeringsplafond per gemeente, terwijl de gemeente binnen dit budget zelf de prioriteiten zou vaststellen.

Hetzelfde geldt m.m. voor de behandeling van het budget voor de gewone dienst. In de nieuwe wet „Financiële verhouding rijk - gemeente“ is gezocht naar objectieve normen, gedifferentieerd naar de grootte der gemeenten, doch thans liggen deze primaire normen voor verschillende gemeenten al belangrijk onder hun huidig budgetniveau. Dit vereist dus aanvullingen, die gezocht worden in de zgn. verfijningen, die men eveneens naar objectieve maatstaven denkt te kunnen aanbrengen. Het zou van weinig psychologisch inzicht getuigen, als men bij voorbaat zou twifelen aan de mogelijke realisering van deze gedachte maar het is voorzichtig een ogenblik stil te staan bij een mogelijke andere weg als de verwachte objectieve verfijningen moeilijk vast te stellen blijken te zijn. De gemeente zou een begroting kunnen opstellen, waarvoor zij de verantwoordelijkheid op zich neemt en deze voorleggen aan de minister. Kan deze na serieus onderzoek het totale bedrag van de begroting niet accepteren, dan zal hij moeten aangeven met welk bedrag dit totaal moet worden verlaagd op grond van de door het rijk maximaal te verstrekken „subjectieve“ uitkering. Welke correcties in de begroting moeten worden aangebracht om deze sluitend te maken behoort dan niet tot de bevoegdheid van de rijksoverheid maar dient te komen voor de verantwoordelijkheid van de gemeente. Het rijk zal de — zij het begrijpelijke — neiging moeten onderdrukken de bevoegding van zijn kinderen uit te strekken tot de details.

Overeenkomstige spelregels gelden voor de technische hogescholen, die bij de wet van 1956 rechtspersoonlijkheid werd toegekend. Ook deze dienen begrotingen in, waarvan de regering alleen het totale bedrag kan wijzigen en ook aan deze begrotingen ligt een meerjarenplan ten grondslag, zodat de regering georiënteerd is in de te verwachten ontwikkeling. Men kan zich voorstellen, welke verantwoordelijkheid een minister op zich neemt, als hij het totale bedrag van een begroting verlaagt zonder te weten welke activiteiten de betreffende gemeente zal verminderen of nalaten. Deze constructie laat de minister de verantwoordelijkheid voor de financiën, die hij ter beschikking van de gemeenten kan stellen en laat de gemeenten de volle verantwoordelijkheid voor haar beleid in het afwegen van prioriteiten van de gemeentelijke activiteiten.

Dat de Raad voor de Gemeentefinanciën in dit samenstel een belangrijke adviesfunctie kan vervullen, ligt voor de hand; vergelijk één van de taken van de Raad voor het Technisch Hoger Onderwijs. De gedachte om aan deze raad besturende, i.c. beslissende bevoegdheden toe te kennen, getuigt van een onderschatting van de belangrijkheid van de adviesfunctie, die men in de huidige tijd niet meer voor mogelijk had gehouden. Bovendien is het organisatorisch onjuist — inefficiënt — om meer beslissingsinstanties te creëren dan absoluut noodzakelijk is en deze noodzaak is in dit geval hoogst onwaarschijnlijk. De verplichting voor de gemeente om voor de jaarlijkse begroting een meerjarenplan als basis te nemen, zou aan de planning op langere termijn van haar activiteiten ten goede komen. Een dergelijk plan zou ook een zeer geschikt instrument zijn om de financiële eisen, die zij aan de regering meent te moeten stellen, te argumenteren.

Een ander „tool of management“ voor de gemeenten zou kunnen zijn een jaarbalans. Het bedrijfsleven heeft van de overheid het instrument van de periodieke begroting overgenomen, verder uitgewerkt in de verschillende vormen van budgettering. De vraag is al meermalen gesteld, of de gemeente er niet mede gediend zou zijn op haar beurt van het bedrijfsleven zijn systeem van jaarlijkse verslaglegging over te nemen, in een voor de gemeente geschikte vorm. Een verwijzing naar de gemeentewet is een onvoldoende tegenargument, want niets verhindert de gemeente om naast de in deze wet geeïste jaarstukken voor eigen gebruik stukken op te stellen, waaruit haar vermogenspositie duidelijker zou blijken dan uit de thans aan gemeenteraad en hoger bestuur over te leggen begrotingen, met als nevenvoordeel een gemakkelijker jaarafsluiting. Het zou mogelijk zijn hierop een overzichtelijk systeem van jaarlijkse financiële verslaglegging te doen aansluiten, waardoor de resultatenrekening op korter termijn beschikbaar zou komen, mede in het belang van een doeltreffender planningsbeleid.

Naar analogie van wat gezegd is over de financiële verhouding zou men zich een overeenkomstige constructie kunnen denken voor de verhouding rijk - gemeente op verschillende andere terreinen. Indien het rijk meent, dat de bouwactiviteit per gemeente aan een maximum moet worden gebonden, gezien de beperkte arbeidsmarkt en de schaarste aan bouwmaterialen, kan dit volkomen gerechtvaardigd zijn. De verlening van bouwvergunningen en wat daarmede annex is, binnen dit maximum, zou echter met vertrouwen aan de gemeentebesturen kunnen worden overgelaten. Als het de regering ernst is met haar streven om meer taken af te stoten naar de lagere publiekrechtelijke lichamen, ligt hier een grote mogelijkheid. Men kan dit verdedigen op grond van het subsidiariteitsbeginsel; uit een oogpunt van soevereiniteit in eigen kring of uit rationele efficiency-overwegingen. Als men het prestigeargument buiten beschouwing laat, zou men evengoed kunnen spreken van een gezonde delegatie van bevoegdheden.

Men kan er zeker van zijn, dat de gemeenten in zo'n systeem fouten zullen maken, maar dat is in het huidige systeem evenmin uitgesloten — vide de opmerkelijke beslissing van de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen betreffende de vestiging van een christelijke nijverheidsschool te Hoogvliet, terwijl met medewerking van de gemeente de vereniging „Christelijke nijverheidsscholen“ en de vereniging „Nijverheidsscholen voor meisjes“ volledig tot overeenstemming waren gekomen ten aanzien van een school op niet uitsluitend confessionele

Onderstaand artikel is gewijd aan een recente C.B.S.-publikatie over speur- en ontwikkelingswerk in Nederland. Een door dit Bureau ingesteld onderzoek heeft o.a. aan het licht gebracht dat in 1959 ruim 1,6 pCt. van het nationaal inkomen werd besteed aan wetenschappelijk onderzoek in ons land. Circa 73,1 pCt. van de in Nederland — buiten de universiteiten en hogescholen — verrichte research vond plaats bij ondernemingen, 15,0 pCt. bij T.N.O.-instellingen en 11,9 pCt. bij andere speurwerkinstituten. Met dit speur- en ontwikkelingswerk hielden zich 33.000 personen bezig; minstens een kwart hiervan was tevens met andere taken belast. Het door industriële ondernemingen verrichte wetenschappelijk onderzoek vond voor 93 pCt. plaats bij ondernemingen met 200 of meer werknemers; het is geconcentreerd bij vijf zeer grote ondernemingen en voorts in een drietal bedrijfstakken, nl. de chemische industrie, de metaalnijverheid en de voedings- en genotmiddelenindustrie. De research-uitgaven in de industrie beliepen — de grote vijf niet meegerekend — gemiddeld slechts $\frac{1}{2}$ pCt. van de totale omzetten. Hieruit blijkt volgens schrijver, dat de taak om naar nieuwe ontwikkelingen te zoeken, bij vele bedrijven op verontrustende wijze wordt veronachtzaamd.

Meting van research in Nederland

De plaats van de research in het economisch bestel.

Het Centraal Bureau voor de Statistiek heeft zojuist de resultaten gepubliceerd van een onderzoek naar de research-omvang in Nederland ¹⁾. Voor iedereen die zich met economische problemen bezighoudt, of deze nu de natie betreffen of een bedrijf, is het van belang van deze publikatie kennis te nemen.

In het algemeen speelt het wetenschappelijk onderzoek als fenomeen een ondergeschikte rol bij de theoretische en praktische beschouwingen over de volkshuishouding. Men kan zelfs zeggen dat de research-activiteiten en de betekenis die deze voor de ontwikkeling van de maatschappij hebben, in de kringen van economen zelfs op ruwe wijze worden verwaarloosd. De theorie gaat als regel uit van het „ceteris paribus”. Dit gebeurt natuurlijk gefundeerd; het is meestal nodig en ook nuttig, zolang

¹⁾ Centraal Bureau voor de Statistiek: „Speur- en ontwikkelingswerk in Nederland 1959. Deel I. Onderzoek buiten universiteiten en hogescholen”, uitg. W. de Haan N.V., Zeist 1961, 77 blz., f. 4,75.

(vervolg van blz. 29)

grondslag, hetgeen de minister bekend was. Wil men in het geschetste systeem nog een controle achteraf inbouwen, dan bestaat daarvoor nog alle mogelijkheid, mits men de kerngedachte onaangetast laat.

Resumerende kan men stellen, dat het in de evolutie van de verhouding rijk - gemeente past, dat het rijk op allerlei terreinen, die het gemeentebestel raken, meer invloed moet uitoefenen dan enkele decennia geleden toen de zaken eenvoudiger lagen en macro-economie nog een onbekend woord was. De regering zal dus op die terreinen bevoegdheden uitoefenen en het zou een miskenning zijn van de maatschappelijke ontwikkeling als men zou trachten de tijd terug te zetten. Het heeft echter wel zin om kritiek uit te oefenen als deze bevoegdheden leiden tot een bevoegding tot in details. In de eerste periode van zo'n ontwikke-

grondslagen en variabelen in een economisch systeem moeten worden verklaard. Het „ceteris paribus” wordt echter óók gehandhaafd als men naar de werkelijke maatschappelijke verhoudingen toe redeneert. In dat geval is die hardnekkigheid geen wijze voorzorg, maar een onwijs dooddoenertje om de moeilijke problemen van de economische dynamica te omzeilen. Natuurlijk lukt dit dan niet en men probeert van de technische ontwikkeling als vraagstuk af te komen, door deze in de min of meer mystieke onderbouw van de economische ontwikkeling — „de trend” — op te nemen.

Het noodlot van de economische theorie is dat het beroep op het „ceteris paribus” ten aanzien van de technische data niet deugt. De onveranderlijkheid van technische data is namelijk een volkomen onhoudbare abstractie. Niet alleen veranderen die data voortdurend als begeleidingsverschijnsel van het economisch gebeuren, maar er bestaat een wisselwerking tussen het economisch gebeuren en die data. Hoe deze wisselwerking precies is heeft nog niemand kunnen vaststellen. Er zijn wel pogingen in die richting

ling is de neiging tot detaillering te begrijpen, omdat de vrees voor deraillement onwillekeurig tot gevolg heeft, dat het hoger bestuur dan „voor alle zekerheid maar alles zelf wil doen”. Vrees is echter meestal een slechte raadsman. Hoe hoger het niveau van een bestuurder is, des te eerder zal hij deze vrees te boven komen. Een groot staatsman zal zich richten op de grote beleidslijn en met vertrouwen detailbeslissingen overlaten aan degenen, die daarover een beter oordeel kunnen hebben. Kleinere figuren hebben moeite met de grote lijn en verliezen zich gaarne in detailzaken. Met de wens, dat Nederland steeds zal beschikken over regeerders, die de grote lijnen duidelijk kunnen trekken, mede in het belang van de zelfwerkzaamheid van de lagere publiekrechtelijke organen, moge ik deze summier schets besluiten.

Rotterdam.

J. ZWAKHALS.

gewaagd — men denke bijv. aan het opstel van Ewell ²⁾ — maar die studies zijn wetenschappelijk zeer aanvechtbaar. Hiervoor zijn verschillende oorzaken te noemen. Een dezer oorzaken is de afwezigheid van enigszins bruikbaar cijfermateriaal. De beschikbare gegevens zijn zeer gebrekkig en van hanteerbare tijdreeksen is zelfs in de Verenigde Staten nog nauwelijks sprake.

De actualiteit van het vraagstuk der relaties tussen economische groei en research is evenwel zo groot, dat de nieuwe Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling te Parijs dit vraagstuk aan de orde zal stellen op een congres dat in 1962 of 1963 waarschijnlijk in Spanje zal worden gehouden. Of dit congres veel zal opleveren, moet worden betwijfeld. De ondergrond — het statistisch materiaal — is nog te zwak. Misschien kan het congres een aansporing zijn om onderzoeken op dit gebied te beginnen of te verdiepen. Er zijn reeds globale tijdreeksen (t.w. voor de Verenigde Staten, Canada en Engeland). Een begin is gemaakt in West-Duitsland, Frankrijk, België, Italië, Zweden en Nederland. Dit begin is in het algemeen nog zeer pover, als wij Nederland ter nadere bespreking even „hors concours” houden.

Al jaren geleden — reeds terstond na de tweede wereldoorlog — heeft men in ons land getracht de research-omvang te ramen. Door het destijds bestaande gebrek aan informatie over wat zich hier afspeelde, kon men slechts zeer grof te werk gaan. In feite waren de uitkomsten zó summier en onbetrouwbaar, dat men er nauwelijks iets mee kon doen. Blote constatering over de totale omvang van de research hebben namelijk weinig waarde. Mogelijkheden tot vergelijking met het buitenland maken de zaak — althans in schijn — iets beter. Men kan dan vaststellen of Nederland meer of minder actief is dan andere landen. Inderdaad werden de meeste beschouwingen over research te onzent gecentreerd rondom de vergelijking tussen binnen- en buitenland. Bij „buitenland” draaide het dan voornamelijk om de Verenigde Staten en het lag voor de hand dat Nederland daarbij ongunstig afstak, zolang het de handen vol had met het herstel van de schade door oorlog, watersnood en verliezen in Indonesië.

Wie over deze zaak doordenkt, beseft dat vergelijkingen van landelijke cijfers weinig betekenen zo lang niet bekend is: a) de intrinsieke vergelijkbaarheid der gegevens op grond van de gevolgde definities; b) de betekenis die men aan deze gegevens kan toekennen op grond van de economische structuur in de betrokken landen. Pas als deze vraagstukken enigszins zijn opgelost, kan men met goed geweten verder gaan. Wie dat zullen moeten doen, is een vraagstuk apart. In Frankrijk, België, West-Duitsland en Engeland heeft men daar wetenschapsraden voor, in Nederland niet.

De vragen, die men zal willen beantwoorden, betreffen kwesties van economisch beleid en research-beleid. Men kan niet blijven stilstaan bij de vraag, of er bijv. meer of minder research zal moeten geschieden, maar men zal moeten nagaan in welke *richting* dit meer of minder gewent lijkt. Dit betekent dus specificatie over de verschillende categorieën van het maatschappelijk leven, waarvoor research kan dienen. Men zal ook willen weten in hoeverre er bij gegeven en te verwachten situaties taken liggen voor overheid of private ondernemers. En hoewel men zich bij het bestuderen van de wenselijkheid tot op vrij grote

²⁾ Raymond H. Ewell: „Role of Research in Economic Growth” in „Chemical and Engineering News” van 18 juli 1955, nr. 33, blz. 2980 e.v.

hoogte zal laten leiden door vergelijking met wat in andere landen gebeurt, kan men niet met deze relativering volstaan. Want de meest fundamentele relatie is hiermede niet geraakt, t.w. het verband tussen een economische, in het bijzonder industriële, activiteit en de research die daarvoor geschiedt.

Het behoeft geen toelichting dat niet op elk gebied kwantitatieve benadering zin heeft, zoals bij zaken als volksgezondheid, veiligheid van het individu en van de Staat, waarbij onweegbare factoren in het geding zijn. Trouwens, in het algemeen geldt ten aanzien van de research-problematiek dat het kwantificeren geen voortreffelijke behandelingswijze is. Metingen over de research-omvang gaan uit van de veronderstelling dat men door het tellen van researchwerkers en -uitgaven een maatstaf heeft voor de waarde van de research. De bezwaren tegen deze vooronderstelling zijn bekend: één man met een geniaal idee is meer waard dan 1.000 man zonder een idee. Ik meen echter dat dit bezwaar minder ernstig is dan het schijnt. De geniale ideeën liggen vrijwel zonder uitzondering in de sfeer van het fundamenteel onderzoek; naarmate men meer naar de praktijk toewerkt, dus in de sfeer van het toegepaste onderzoek en de ontwikkeling van technieken en produkten, staan niet de bijzondere gaven van de individuele onderzoeker op de voorgrond, maar de aantallen researchwerkers en de omvang van de outillage. Deze grootheden zijn zeer wel meetbaar. Bovendien betreffen zij tenminste 90 pCt. van alle uitgaven voor zuiver en toegepast onderzoek gezamenlijk, zodat men door meting hiervan ook het grootste deel bestrijkt van de gebieden waarvoor die kwantificering zin heeft. Dat bij de beoordeling van de cijfergegevens vervolgens moet worden gelet op de structurele en organisatorische details, spreekt vanzelf. Maar tenslotte is er geen enkel cijfergegeven dat geen nadere interpretatie behoeft.

In het licht van deze beschouwingen zal men de uitslag van het eerste C.B.S.-onderzoek moeten bezien.

De C.B.S.-enquête.

De uitvoering van het onderzoek.

De thans gepubliceerde uitkomsten van het onderzoek in Nederland betreffende de omvang van de research zijn gebaseerd op een enquête die in 1960/1961 werd gehouden over 1959. Het C.B.S. heeft alle instellingen waarvan werd aangenomen dat deze zich geheel of gedeeltelijk met beoefening van de research bezighouden een formulier ter invulling toegezonden. Tot deze instellingen moeten worden gerekend een groot aantal rijksinstellingen en door het Rijk gesubsidieerde instellingen, zomede private researchverenigingen en organisaties van diverse aard.

Bij de door het Rijk gesubsidieerde instellingen, die research uitvoeren of coördineren, behoren T.N.O. en Z.W.O. wel tot de belangrijkste. Gevraagd werd naar de uitgaven voor spuurwerk, de hiervoor ontvangen of verstrekte bedragen, het bij dat spuurwerk betrokken personeel en de samenstelling hiervan naar niveau en richting van opleiding. Tevens werd geïnformeerd naar de bedragen die ontvangen of betaald werden voor licenties en know how.

Dezelfde vragen werden met enkele detailverschillen verzonden aan een 2.000-tal ondernemingen. Hoewel dit aantal ondernemingen slechts ongeveer 20 pCt. bedroeg van alle Nederlandse ondernemingen met meer dan 10 werknemers, kon toch een doeltreffende selectie worden gemaakt. De ondernemingen met meer dan 200 werk-

nemers werden namelijk alle aangeschreven; van de kleinere ondernemingen werd een steekproef genomen, waarbij het aantal geënquêteerden kleiner was naarmate men kon aannemen, dat ook de research minder betekende. Vooral door het hoog percentage van verkregen antwoorden (82 pCt.!) werden gegevens uit de industrie verkregen die de betrouwbaarheid van een volledige telling nabij kwamen.

De invulling der formulieren is hoofdzakelijk aan de geadresseerden overgelaten. Het C.B.S. heeft evenwel zoveel mogelijk de cijfers nog door mondeling contact geverifieerd. Een uitgebreide instructie, waarin o.a. de definitie van research werd beperkt tot natuurwetenschappelijk onderzoek, diende een zoveel mogelijk uniforme wijze van beantwoording te bevorderen. Wie enigszins thuis is in deze materie, beseft hoe moeilijk aan dit streven is te voldoen.

Bij de afsluiting van het onderzoek had men nog geen voldoende gegevens over het speurwerk in de centra van wetenschappelijk onderwijs. De moeilijkheden betroffen hier de doelstellingen van het onderzoek (kennisvermeerdering of onderwijs) en de meestal gemengde taken van de bij het onderzoek betrokken hoogleraren en leden van de wetenschappelijke staf. Er is volstaan met een grove raming. Bij de ondernemingen met de grootste research-laboratoria (Shell, Philips, Staatsmijnen, A.K.U. en Unilever) stuitte men op de zwaarst wegende moeilijkheden. Gezien de complexe aard van de betrokken ondernemingen, hun internationaal karakter en zomede de diversiteit in de productieprogramma's, waren hier moeilijkheden te verwachten. „Research in Nederland” is bij deze ondernemingen een begrip, dat slecht overeenkomt met het begrip „research vóór Nederland”. Daar de gegevens van deze groep sterk domineren in de totaal-tellingen werden de betrokken gegevens zoveel mogelijk naast die van alle andere ondernemingen en soorten research-instellingen in de tabellen vermeld.

Resultaten van het onderzoek.

Uitgaven.

Voor een overzicht van de belangrijkste resultaten kan de inleiding van de publikatie worden geciteerd:

„Het totaal der door Nederland in 1959 bestede bedragen voor speur- en ontwikkelingswerk kan voorlopig worden geraamd op circa 550 mln gld.; in dit bedrag is begrepen (in afwachting van de afsluiting van de enquête onder deze instellingen) een voorlopig geraamd bedrag van 50 mln gld. voor kosten van research bij universiteiten en hogescholen, alsmede een uitgave van circa 30 mln gld. voor research in het buitenland.

Dit betekent dat van het nationale inkomen (netto; tegen factorkosten) ruim 1,6% werd besteed aan wetenschappelijk onderzoek in Nederland.

De kosten van het wetenschappelijk onderzoek buiten de universiteiten en hogescholen worden geraamd op 470,7 mln. gld., waarvan 101,6 mln gld. voor investeringen in vaste activa.

Van deze 470,7 mln gld. werd 91,7 mln gld. gefinancierd door het Rijk (19,5%), 3,6 mln gld. door andere overheidsinstellingen, 2,7 mln gld. door het buitenland en de rest door ondernemingen en particulieren.

Circa 73,1% van al het in Nederland (buiten de universiteiten en hogescholen) verrichte speur- en ontwikkelingswerk vond plaats bij ondernemingen, 15,0% bij T.N.O.-instellingen en 11,9% bij andere speurwerkinstituten.

Met dit speur- en ontwikkelingswerk hielden zich 33000 personen bezig; minstens een kwart hiervan was tevens met andere taken belast.

Het door industriële ondernemingen verrichte wetenschappelijk onderzoek (335,8 mln gld.) vond voor 93% plaats bij ondernemingen met een persoonsbezetting van 200 of meer personen; het is geconcentreerd bij vijf zeer grote ondernemingen en voorts in een drietal bedrijfstakken, nl. de chemische industrie, de metaalnijverheid en de voedings- en genotmiddelenindustrie”.

Bij de beoordeling van de uitgaven der diverse categorieën diene men bedacht te zijn op het criterium dat het C.B.S. bij „ondernemingen” heeft gehanteerd. Het gaat hier namelijk om alle bedrijven met een produktiefunctie. Uiteraard zijn dit alle industriële ondernemingen van particuliere aard, maar het zijn ook staatsbedrijven als Staatsmijnen en P.T.T. Een duidelijk inzicht in de verdeling naar overheids gelden en particuliere bronnen verkrijgt men hierdoor niet. Bij de statistiek betreffende de herkomst van de geldmiddelen is het geld van een overheidsbedrijf dus niet als overheidsgeld geïnclassificeerd en de overheidsbestedingen van f. 145 mln. representeren dus niet de bedragen waarvoor de Overheid als financier verantwoordelijk is (f. 50 mln. wetenschappelijk onderwijs plus f. 95 mln. diverse instellingen).

De raming van de „grote vijf” ad f. 243 mln. illustreert duidelijk de dominerende positie van deze groep in het geheel der verhoudingen. Tezamen met T.N.O., waarvan de uitgaven en investeringen in 1959 rond f. 70 mln. beliepen, maakte het aandeel van de grootste zes research-centra in de totale uitgaven in Nederland 60 pCt. uit. Het is belangwekkend te zien wat de industrie buiten de „grote vijf” op researchgebied betekent. Men kan gerust zeggen dat door de grote vijf de totale uitkomsten van Nederland zwaar worden geflatteerd. Een vergelijking met Amerika en Engeland, zoals die in de hieronder aan de C.B.S.-publikatie ontleende tabel is gegeven, gaat daarom niet op. Bij analyse van de Amerikaanse en Engelse cijfers zou men namelijk zien dat de landelijke totalen niet voor 50 à 60 pCt. door een handjevol centra worden bepaald, maar resultaat zijn van een bredere verdeling over vele takken van industrie van uiteenlopende bedrijfsgrootte.

Totale uitgaven voor speur- en ontwikkelingswerk als percentage van het nationaal inkomen (tegen factorkosten)

	1955			1959		
	Civiele research	Militaire research	Totaal	Civiele research	Militaire research	Totaal
Nederland	1,0	0,02	1,0	1,60	0,03	1,63
Verenigd Koninkrijk	0,7	1,0	1,7 b)	1,2 a)	1,15 a)	2,36 a)
Verenigde Staten ..				1,24 a)	1,5 a)	2,74 a)

a) Jaar 1958; bruto nationaal produkt tegen factorkosten.
b) Bruto nationaal produkt tegen factorkosten.

Wat er overblijft van alle andere industrieën is in feite weinig:

Industrie exclusief „grote vijf” besteedde	f. 123 mln.
waarvan: chemische industrie	f. 36 mln.
metaal, scheeps- en vliegtuigbouw	f. 51 mln.
rest industrie	f. 36 mln.
totaal	f. 123 mln.

(I. M.)

naar grootte ingedeeld:

10- 200 man	f. 26 mln.
200- 500 man	f. 25 mln.
500-1.000 man	f. 22 mln.
boven 1.000 man	f. 50 mln.
totaal	f. 123 mln.

De research is dus geconcentreerd bij de „grote vijf” en bij de grote en kleine bedrijven van de chemische en de metaalnijverheid. De veel voorkomende gedachte, dat de kleine ondernemingen nagenoeg niet aan research doen, gaat voor deze laatste bedrijfsklassen niet op. De research-uitgaven bedragen bij de chemische nijverheid 1,5 pCt. van de omzet en bij metaal 0,6 pCt., doch zijn bij de meeste andere zeer laag (0,1 - 0,4 pCt.). Bezieet men alle bedrijven exclusief de grote vijf, dan ligt bij de kleine bedrijven het bestedingsniveau voor research op 0,2 - 0,4 pCt. van de omzet, dat voor de grote op ca. 0,5 pCt.

Licenties en know-how.

Het onderzoek naar de bedragen, uitgegeven of ontvangen voor licenties en know how (= dus de research-resultaten), leerde het volgende:

Uitgaven voor licenties en know how van de Nederlandse industrie	f. 34 mln.
Inkomsten, idem	f. 10 mln.
Saldo	f. 24 mln.

De getallen zeggen weinig over het werkelijk „verkeer van kennis”, daar veel geschiedt zonder verrekening.

Personeel.

De tabellen betreffende het personeel bevatten een aantal interessante informatie, waarnaar men ook reeds lang heeft uitgezien.

	volledige of gedeeltelijke dagtaak
totaal personeel voor research	33.000
waarvan: academici	ca. 5.000
hogere technici	ca. 5.400
overig	ca. 22.600

Beschouwt men de „gedeeltelijke” dagtaak als halve dagtaak, dan kan het personeel met volledige dagtaak worden geraamd op:

	omgerekend op gehele dagtaak
totaal	27.000
academici	4.300
hogere technici	4.400
overig	18.300

Het middelbare en hogere kader in alle industriële ondernemingen belooft nog geen 3 pCt. van het totale aantal werknemers. Vervolgens is hiervan slechts $\frac{1}{5}$ deel, dus ruim $\frac{1}{2}$ pCt. van alle personeel, werkzaam voor spuurwerk. De studierichting der academici is in het algemeen natuur- en scheikunde (universitaire faculteit of technische hogeschool), zomede werktuigbouw en elektrotechniek. In het middelbare kader ontmoet men in hoofdzaak werktuigbouwkundigen en chemische technici, zomede analisten. De kosten per spuurwerker in 1959 kan men met enige goede wil en onder invoering van een paar veronderstellingen becijferen op f. 110.000 en per personeelslid werkzaam in spuurwerkcentra op f. 17.500.

Slotbeschouwing.

In het rapport kan men vele gegevens vinden en er ook veel uit construeren. Nu deze belangwekkende eerste stap op dit statistisch glibberige gebied is gedaan, lijkt mij enig commentaar wel nuttig.

De wijze waarop het verkregen statistisch materiaal is uitgewerkt, samengevat en gegroepeerd in statistische en

grafische voorstellingen, verdient alle lof. Het rapport bewijst duidelijk hoeveel gegevens men door een zorgvuldige opstelling van een bondig enquêteformulier kan verzamelen en hoeveel aspecten daarmee kunnen worden belicht. Ook de wijze waarop de geënquêteerden en in het bijzonder de industriële ondernemingen hebben gereageerd, is iets bijzonders; men proeft er de goodwill uit voor het C.B.S., maar ook het belang dat men ziet in dit pionierswerk.

De antwoordquote van 82 pCt. was — toen dit in internationale kring werd vermeld — reeds onlangs aanleiding tot bewondering voor deze Nederlandse activiteit. Deze bewondering gold ook de kundige hand waarmee de verkregen informatie zijn „uitgebuit” voor het samenstellen van overzichten en in het bijzonder voor de pogingen om de uitgavenstatistiek sluitend te maken door deze te relateren aan de financiële bronnen, zoals dit in het in de publikatie opgenomen stromingsdiagram is geïllustreerd.

Wat de wetenschappelijke waarde van het verkregen materiaal betreft mag men zich door deze verdiensten niet laten beïnvloeden. Er mag geen moment uit het oog worden verloren dat het grondmateriaal grotendeels gevoelsmatig door de ondernemingen en instituten is aangegeven. Het zou ons niet behoeven te verbazen, als men na kritisch onderzoek bij de geënquêteerde researchcentra nog tot sterk afwijkende opstellingen van het cijfermateriaal zou komen. Dit betreft vooral de grote researchlaboratoria, waar de ontwikkelingskosten in de opgaven een overheersende rol spelen. Daar is het gevaar van willekeur het grootst, omdat het grensgebied tussen *ontwikkeling* en *productie* vaag is en allerlei uitleg met zeer uiteenlopende resultaten toelaat.

Een ander aspect, waardoor men de waarde der getabelliseerde gegevens met een grote reserve moet bezien, betreft de invloed van de individuele uitschieter in de bedrijfstak. Gezien het feit dat er in de meeste bedrijfstakken buiten de grote vijf zo weinig research plaatsvindt, is de aan- of afwezigheid van de uitschieter beslissend voor de uitkomst per bedrijfstak. De uitkomsten zijn dus niet steeds representatief. Wat betreft alle bedrijfsklassen gezamenlijk lijkt het universum wel voldoende representatief.

De research-uitgaven in de industrie beliepen — de grote vijf niet meegerekend — gemiddeld $\frac{1}{2}$ pCt. van de totale omzetten. Deze cijfers (vergelijk tabel 17 en 18 van het rapport) geven geen fraaie kijk op de vooruitziedigheid van de meeste Nederlandse ondernemers. Het is mij van nabij bekend in wat voor moeilijkheden enige branches zich nu reeds bevinden, omdat men vele jaren hardnekkig zijn ogen sloot voor de taak om naar nieuwe ontwikkelingen te zoeken. Zowel industrie als Overheid dienen daarom nauwlettend op die zwakke plekken in het Nederlandse productie-apparaat te letten.

Het zijn niet een paar van die zwakke plekken, maar het zijn er vele. Dat is verontrustend. Ik kan het daarom bepaald niet eens zijn met de gedachte van Prof. Idenburg, uitgesproken in diens voorbericht, het onderzoek pas over 3 of 4 jaar te herhalen. De nieuwe cijfers zouden dan over 5 of 6 jaar ter beschikking komen. Voor wie research, speciaal het toegepast onderzoek, als wezenlijk bestanddeel van de economische dynamica erkent, is deze periode veel te lang. Ook met de mogelijkheden voor ogen van een dagende internationale vergelijking zouden kleinere intervallen voor deze studies, zomede publikatie in de Engelse taal, zijn toe te juichen.

's-Gravenhage.

Drs. J. C. GERRITSEN.

Afgaande op theorie, literatuur en een persoonlijke ervaring in Zuid-Oost Azië heeft schrijver gepoogd in een serie van drie artikelen de problematiek van de zgn. ontwikkelingslanden in grote lijnen weer te geven. Hierbij is de nadruk gelegd op een nuchtere onderkenning van de grote moeilijkheden op dit gebied en wordt gewaarschuwd tegen het zonder meer toepasbaar verklaren van vele theoretische wondermiddelen. In het hieronder afgedrukte eerste artikel is een poging ondernomen de gemeenschappelijke kenmerken te definiëren van landen met een relatief laag inkomenspeil. Gewaarschuwd wordt het criterium van de bevolkingsdichtheid niet zo te interpreteren dat (nagenoeg) uitsluitend de aandacht dient te worden gericht op de dichtbevolkte centra in Azië en Afrika. Het geloof van bepaalde auteurs in het snelle succes van een in wezen eenvoudige therapie, nl. de „toediening” van kapitaal en know-how, acht schrijver niet realistisch.

Problematiek van de landen met een relatief laag inkomenspeil

I. Analyse van het vraagstuk

Terreinverkenning.

De problematiek van de landen c.q. gebieden met een relatief laag inkomenspeil, om aan te sluiten aan de terminologie van *Brand*¹⁾, is in wezen een na-oorlogs vraagstuk. Een groot aantal auteurs heeft met wisselend succes getracht deze bijzonder moeilijke materie te doorgronden en aanbevelingen te formuleren. Aan deze bijdragen lagen resp. motieven van zuiver wetenschappelijk, zakelijk of levensbeschouwelijk karakter ten grondslag. Het is jammer dat een groot deel van bedoelde publikaties een eenzijdige benadering van het vraagstuk vanuit een bepaalde tak van wetenschap verraadt. Daarenboven zijn menigmaal suggesties geponeerd die te simplistisch zijn om er serieus op in te gaan. Men moet waarschijnlijk verschillende jaren in ontwikkelingsgebieden vertoefd hebben om te beseffen hoe complex en voorzichtig een stelsel van aanbevelingen zal moeten worden geformuleerd om het uitzicht te bieden dat eerst na geruime tijd een *begin* van verbetering zal kunnen worden waargenomen — helaas.

Het is niet mogelijk precies te zeggen om welke landen en/of gebieden het gaat. *Brand* heeft in zijn voortreffelijke overzicht een indicatie gegeven: een inkomenspeil beneden \$ 150 per jaar. Het feit dat een deel van de produktie niet op de markt verschijnt, maakt een betrouwbare calculatie moeilijk. Vergelijkingen zijn nog lastiger te treffen aangezien voor het op één noemer brengen van de onderscheiden nationale produkten de officiële wisselkoers (met zijn veelal tamelijk sterke interne koopkracht) onbruikbaar is. Voor een vergelijking in de tijd vormt de keuze van de deflator een vraagstuk apart. Het is onjuist af te gaan op het getaxeerde inkomen per hoofd alléén. Bepaalde technisch hoger ontwikkelde landen als Japan zouden dan bijv. bijna in de categorie in kwestie vallen. Het is een grote tragedie dat van onze wereldbevolking ca. 18 pCt. relatief „rijk” is²⁾ en dat ongeveer 61 pCt.

¹⁾ W. Brand: „Onderontwikkelde landen en de economie” in „Mens en Maatschappij”, 35 nr. 5 (1960), blz. 323.

²⁾ G. Gonggrijp: „Hulp aan de onderontwikkelde landen en het te kleine grondbezit der boeren” in „De Economist”, 108 nr. 12 (1961), blz. 817.

in behoeftige omstandigheden verkeert (1,8 mrd. personen³⁾).

Het betreft hier een problematiek die economen alléén niet zullen kunnen oplossen. Indien men deze materie met enige kans op succes zal willen aanpakken, zullen mede de beoefenaars van de andere sociale wetenschappen, die het vraagstuk nu nog veelal als residuprobleem toegeworpen krijgen⁴⁾, en technici moeten worden ingeschakeld in een groot, gecoördineerd samengaan.

Gemeenschappelijke kenmerken.

Het is uiterst moeilijk gemeenschappelijke kenmerken van landen met een relatief laag inkomenspeil te formuleren. Het blijven zeer grove categorieën binnen een zeer geschakeerde wereld. Uit de door auteurs als *Brakel*⁵⁾, *Gonggrijp*⁶⁾, *Sauvy*⁷⁾ en *Wertheim*⁸⁾ geconcipeerde karakteristieken hebben wij de volgende algemene kenmerken gedestilleerd:

1. Een hoog geboortecijfer (er is in het algemeen geen sprake van geboortebepaling), een hoog sterftecijfer (vooral veel zuigelingensterfte), een lage gemiddelde levensduur (30 tot 40 jaar).
2. Eiwitarne voeding, die minder dan 2.500 calorieën per dag verschaft.
3. Zeer veel analfabeten (vaak tot 80 pCt.).
4. Gezondheidszorg en hygiëne zijn onvoldoende.
5. Het veelal autoritaire overheidsapparaat functioneert slecht. De rechtszekerheid is onvoldoende.

³⁾ P. A. M. Vencken: „Bevordering van de uitvoer naar onderontwikkelde gebieden” in „Economie”, 25 nr. 4 (1961), blz. 216, 217.

⁴⁾ C. A. O. van Nieuwenhuyze: „Onderontwikkelde landen, sociologisch gezien” in „Mens en Maatschappij”, 36 nr. 1 (1961), blz. 1.

⁵⁾ L. Brakel: „Hulp aan onderontwikkelde landen” in „E.-S.B.”, 45 nr. 2247 (1960), blz. 802.

⁶⁾ G. Gonggrijp: t.a.p. blz. 831.

⁷⁾ A. Sauvy: „Théorie générale de la population. Tome I: Economie et population”, Paris 1952, blz. 241, 242.

⁸⁾ W. F. Wertheim: „Sociologische aspecten der achtergebleven gebieden” in „Mens en Maatschappij”, 35 nr. 5 (1960), blz. 347, 348.

6. Een eenzijdige economische structuur (een hoog percentage landbouwers en vissers).

7. Een geringe produktie per arbeider, een lage mechanisatiegraad, verborgen werkloosheid. Er is slechts een zeer smalle marge tussen produktie en minimale levensbehoeften.

8. Het grondbezit der boeren is te klein.

9. Kinderarbeid van de leeftijd van 10 jaar (soms jonger) af is geen ongewoon verschijnsel.

10. Een grote afhankelijkheid van de krachten der natuur en daardoor relatief veel onproduktieve man-uren per jaar. Het lijden en de steeds terugkerende natuur-rampen worden aanvaard als een onontkoombaar noodlot.

11. Van ondernemingsgeest is weinig sprake.

12. De infrastructuur is in vele gevallen onvoldoende.

13. Tussenklassen zijn afwezig of zwak; de sociale organisatievormen vertonen te weinig variatie.

14. De betrekkingen tot de medemens zijn eer concreet en persoonlijk dan abstract. Het (plaatselijke) gezag is nog veelal aan geboorte ontleend en nadert het absolute.

Het zijn lang niet alle zuiver economische factoren die in de analyse dienen te worden betrokken. In navolging van Myrdal zouden wij liever willen spreken van relevante (en niet relevante) factoren.

Het prioriteitsvraagstuk.

Aan Nurkse⁹⁾ danken wij de indeling in overbevolkte landen (tegenover de factor arbeid is de factor grond in geringe mate aanwezig) en onderbevolkte landen (omgekeerde beeld). In het eerste type landen zou het grote vraagstuk zijn het nuttig inschakelen van de talloze verborgen werklozen door middel van industrialisatie. In het tweede type landen zou mechanisatie uitkomst moeten bieden waardoor reeds spoedig relatief veel kapitaal zou zijn vereist. Vele auteurs nu hebben de bevolkingsdichtheid willen zien als het prioriteitsbepalende criterium en vragen, gegeven de trieste werkelijkheid, allereerst aandacht voor

⁹⁾ R. Nurkse: „Problems of capital formation in underdeveloped countries”, Oxford 1953.

de overbevolkte landen. Dit is niet geheel juist. Indien men een oplossing wil bereiken, houdt dit in dat de respons van de bevolking op allerlei maatregelen positief zal zijn. Vraagstukken op dit gebied doen zich voor in beide typen landen. Zelfs verloopt het aanvaarden van een ander cultuurpatroon, het acculturatieproces in het algemeen, in onderbevolkte landen moeizamer.

Voor beide typen landen dringt de tijd. Myrdal¹⁰⁾ en Gonggrijp¹¹⁾ hebben erop gewezen dat de welvaartverschillen tussen de „rijke” en de arme landen groter worden. Brand¹²⁾ constateerde weliswaar een zekere „inloop” door Kenya, Kongo, Tanganjika, Mexico, Porto Rico en Venezuela, doch in andere, grotere landen verloopt de situatie ronduit onrustbarend. Over de ontwikkeling in tropisch Afrika, overigens, heeft Kimble zich in een zojuist verschenen, omvangrijk werk¹³⁾, aanzienlijk pessimistischer uitgelaten. De bevolking zal er zich in de komende halve eeuw verdubbelen en in sommige delen van het gebied is al sprake van ernstige voedseltekorten.

Het beeld.

Het weinig opwekkende beeld dat vele arme landen op het ogenblik tonen, is opgebouwd uit de volgende componenten: bevolkingsdruk, een kwetsbare export (grondstoffen, landbouwprodukten), weinig industrie (de vicieuze cirkel van Nurkse: de gelimiteerde markten zouden kunnen worden doorbroken door aanwending van meer kapitaal, doch er is onvoldoende kapitaal vanwege de gelimiteerde lokale markten), in de voormalige koloniën een afkeer van de oude economische structuur (plantage-landbouw), in het algemeen een wantrouwen ten opzichte van het Westen, inflatoire tendenties, een ongunstige betalingsbalans, corruptie bij het overheidsapparaat naast talloze goed bedoelde, maar te ambitieuze plannen, slechte communicatie, weinig „social overhead capital” (Nurkse),

¹⁰⁾ G. Myrdal: „An international economy”, New York 1956.

¹¹⁾ G. Gonggrijp: t.a.p. blz. 817.

¹²⁾ W. Brand: t.a.p. blz. 330.

¹³⁾ H. T. Kimble: „Tropical Africa. I. Land and Livelihood”, New York 1960.

(advertentie)

U kunt Uw beleggingsrisico verdelen over ruim 200 vooraanstaande

Waarom zoudt U meer risico nemen dan nodig is? Door aankoop van een aandeel 'Vereenigd Bezit van 1894' verkrijgt U in feite een volledige aandelenportefeuille, veilig verdeeld over ca. 200 zorgvuldig geselecteerde ondernemingen. Zodoende komen U de voordelen van aandelenbezit ten goede en ligt een aantrekkelijk rendement binnen Uw bereik.

Alle banken en commissionairs kunnen U inlichten.

N.V. VEREENIGD BEZIT VAN 1894

De voordelen van aandelenbezit met beperking van risico

WESTERSINGEL 84, ROTTERDAM

ondernemingen

weinig kader, een moeilijk hanteerbare, half-intellectuele middengroep, een in miserabele omstandigheden verkerend proletariaat in de snel groeiende steden, overbelaste leiders die vaak extra gebukt gaan onder de ontmoeting van twee werelden in één persoon (*Wertheim*¹⁴), de botsing van nieuwe cultuurpatronen met levensbeschouwingen waarin veelal het profane restloos het sacrale mede omvat (*Van Nieuwenhuyze*¹⁵), de aanwezigheid van meer dan één elite, onrust door het streven sociale conflicten manifest te maken, desintegratie van groeperingen die de vroegere samenleving droegen (*Chabot*¹⁶).

Het centrale probleem.

De niet-arme landen zullen moeten voortgaan op een zo breed mogelijk vlak en doelmatiger dan tot nu toe medewerking te verlenen om de armoede der arme landen te doen afnemen. Los van overwegingen van levensbeschouwelijke aard of van een strikt zakelijk karakter (hoe meer welvarende landen, hoe groter mondiale welvaart), legt art. 55 van het Handvest der Verenigde Naties daartoe de verplichting op. Terecht heeft *Gonggrijp*¹⁷ echter gewaarschuwd tegen een collectivisering van het verantwoordelijkheidsbegrip. De niet-arme landen kunnen nooit verantwoordelijk zijn voor de economische situatie der arme landen, waar zij geen autoriteit (meer) bezitten. In het

¹⁴ W. F. Wertheim: t.a.p. blz. 355.

¹⁵ C. A. O. van Nieuwenhuyze: t.a.p. blz. 5.

¹⁶ H. Th. Chabot: „Convergence in the pre-take-off period” in „Mens en Maatschappij”, 36 nr. 1 (1961), blz. 17.

¹⁷ G. Gonggrijp: t.a.p. blz. 841.

tweede artikel willen wij ook duidelijk laten uitkomen dat de verantwoordelijkheid en de beslissingsbevoegdheid geheel bij laatstgenoemde landen behoort te liggen.

Geen eenvoudige therapie.

Vele auteurs menen dit uitermate ingewikkelde vraagstuk te kunnen oplossen door „toediening” van kapitaal en know-how. Als wondermiddelen worden alom aanbevolen: industrialisatie en mechanisatie van de landbouw. Een enkele schrijver ziet in dat het uitermate belangrijk is de *geest* in de betrokken landen te veranderen (*Ablj*¹⁸): historici, etnologen, sociologen, economen e.d. zouden de grondslag moeten leggen voor de juiste vorm van voorlichting. Ook dit ontzaglijke vraagstuk is nog nergens geheel uitgewerkt, en ware dit wel het geval geweest, de ontwikkeling in vele landen is zodanig dat met andere maatregelen niet kan worden gewacht totdat nieuwe waarden, totdat een bepaald cultuurpatroon ingang heeft gevonden.

Men hoede zich voor te simpele oplossingen. In de beide volgende artikelen willen wij er de nadruk op leggen dat de realiteit van dien aard is dat energieke aanwending van alle terstond beschikbare mogelijkheden en voorzichtige introductie van een aantal nieuwe projecten vooreerst slechts zullen bewerkstelligen dat de situatie niet verder verslechtert en dat hoogstens enige verlichting wordt bereikt. Als het zover komt, is er al veel gewonnen.

Ede.

Drs. N. TIEMSTRA.

¹⁸ P. S. J. Ablj: „Hulpverlening aan achtergebleven landen en volkeren” in „E.-S.B.”, 46 nr. 2294 (1961), blz. 685.

De weg naar fusie voor het middelgrote bedrijf

(II)

Kwalitatief en kwantitatief onderzoek.

Het belangrijkste beginsel bij dit deel van het onderzoek is het Duitse spreekwoord: „In der Beschränkung zeigt sich der Meister”. In eerste instantie zal men er goed aan doen zich te beperken tot de in het eerste artikel genoemde onderwerpen: financiering, inkoop, verkoop, ontwikkeling, produktietechniek en produktiebeheersing.

Als eerste stap van het onderzoek wordt voor elk van deze onderwerpen een globaal *kwalitatief* beeld gevormd van de eisen, waaraan een fusiepartner zou moeten voldoen om voordelen mee te brengen, die op andere wijze niet behaald kunnen worden. Steunend op de ervaring, kennis en ondernemersvisie, die in het bedrijf paraat aanwezig zijn, kunnen de eisen eenvoudig geformuleerd worden in de trant van de in het vorige artikel gegeven voorbeelden. Dit is het belangrijkste deel van het onderzoek omdat overwegingen die nu aan de aandacht ontsnappen ook later in het onderzoek geen kans meer krijgen en omdat punten die nu lichtvaardig worden neergeschreven in een later stadium verwarrend en storend zullen werken. Toch moet men niet té gedetailleerd werken omdat men dan dreigt te vervallen in een algehele bedrijfsdoorlichting,

die, hoe nuttig ook, van een directie meer tijd zou vergen dan beschikbaar is.

Als tweede stap moeten de globale formuleringen, die in dit stadium nog tamelijk speculatief zijn, door middel van een *kwantitatieve* benadering geconcretiseerd worden. Deze kwantitatieve benadering moet niet alleen gericht zijn op cijfers als omzetten per inkoop- of afzetkanaal, per grondstofsoort of per produkt en op rendementen- en bezettingscijfers van machinegroepen en installaties. Belangrijker nog is een weloverwogen schatting van de termijnen, waarbinnen de verovering van nieuwe markten, de ontwikkeling van nieuwe produkten, de invoering van nieuwe produktietechnieken voltooid moeten zijn om het bedrijf ook in de toekomst zijn hoofdfuncties met succes te doen vervullen.

Ook hier moet globaal gewerkt worden wil men niet verdwalen in een woud van onoverzichtelijke getallenreeksen. Juist dit laatste scheidt bijzondere moeilijkheden omdat bij het groeperen van cijfers tot een overzichtelijk geheel de onderverdeling van de grootheden waarin men de situatie vastlegt zo bijzonder belangrijk is. Dit geldt in gelijke mate voor de indeling van de markt in afzet-

kanalen of afnemersgroepen, de ordening van het machinepark in machinegroepen, de verdeling van het jaar in perioden en nog tal van andere soortgelijke ordeningsproblemen. Als men tenslotte ook nog rekening houdt met de wenselijkheid later bij een fusiepartner vergelijkbare gegevens te verzamelen, kan men zonder overdrijving stellen, dat het zwaartepunt van deze onderzoekfase ligt in „l'art de grouper les chiffres”.

De kwantitatieve benadering levert naast een duidelijke omschrijving van de eisen, waaraan een fusiepartner moet voldoen, tegelijkertijd een goede indruk op van de argumenten, die in het belang van het bedrijf als geheel vóór of tegen fusie pleiten. Nu deze kaarten open op tafel liggen, is het ogenblik gekomen om te overzien of een fusie voor groepen in of rond het bedrijf vóór- of nadelen zal meebrengen, die afwijken van de argumenten die voor het bedrijf als geheel gelden. Met een zó duidelijk beeld van de richting waarin een fusie zou gaan, levert dit geen grote moeilijkheden meer op.

TWEDE TRAJECT: OP ZOEK NAAR EEN FUSIEPARTNER

De openhartigheid: een probleem.

Het tweede traject van het onderzoek begint op het moment dat vaststaat wat het bedrijf als geheel en wat bijzondere belangengroepen verwachten van een fusie. Men staat hier niet alleen voor de taak tot een overzicht te komen van alle bedrijven die in aanmerking komen als fusiepartner, maar ook voor het probleem hoe men voldoende gegevens over deze bedrijven kan verkrijgen om een keuze mogelijk te maken. De hier te lande heersende opvatting over de geheimhouding van bedrijfsgegevens maakt dit alles zeer moeilijk. In dit opzicht is een vergelijking met de toestanden in de Verenigde Staten zeer illustratief. Wij zullen dan ook in dit betoog een aantal malen refereren aan een beschouwing van de Amerikaanse fusiespecialist G. D. Mac Carthy ¹⁾.

De openhartigheid omtrent financiën, produkten, omzetten en andere vitale bedrijfsgegevens, die in het Amerikaanse bedrijfsleven als normaal beschouwd wordt, doet zich vooral aan de Nederlander nogal eens als een verderfelijk soort exhibitionisme voor. Men is hier weinig genegen de buitenstaander een blik in het eigen bedrijf te gunnen en het blijkt uiterst moeilijk te zijn gegevens te verzamelen omtrent bedrijven waarmee men niet in rechtstreeks contact staat. Toch mag men bij deze negatieve constatering niet stil blijven staan. Het gevaar van een mislukking als men zich bij de keuze beperkt tot een paar bedrijven die toevallig binnen de eigen gezichtskring vallen, is daarvoor te groot. Alle beschikbare informatiebronnen moeten gebruikt worden om zoveel mogelijk bedrijven, die als fusiepartners beschouwd kunnen worden, in het onderzoek op te nemen.

Het „acquisition committee”.

Bij het eerste traject van het fusie-onderzoek was de rol van commissarissen die van adviseur, misschien zelfs voor een deel die van initiatiefnemer. Het zwaartepunt echter lag duidelijk bij de directie en verplaatste zich bij de kwantitatieve benadering zelfs enigszins naar gespecialiseerde stafleden. De fase van het onderzoek, die wij nu bespreken: de keuze van de fusiepartner, behoort daarentegen tot het gemenschappelijke werkterrein van com-

¹⁾ Zie George D. Mac Carthy: „Premeditated Merger” in „Harvard Business Review” van januari/februari 1961.

missarissen en directie. Hier is nu een onderwerp aan de orde, waar een bekwame commissaris metterdaad het bestaansrecht kan bewijzen van een functie, diè de laatste tijd zozeer het onderwerp van theoretische discussies was.

Mac Carthy wil dit deel van het onderzoek opdragen aan een „acquisition committee”, waarvan de samenstelling afhangt van de omvang van het bedrijf, de draagwijdte en ingewikkeldheid van het fusieprogramma, van mogelijke belangentegenstellingen en van de tijd die de leden van de commissie ervoor vrij kunnen maken. Voorts merkt hij op, dat bij belangentegenstellingen een buitenstaander in deze commissie een waardevolle gangmaker kan zijn. Hoewel in Amerika het bedrijf veel sterker wordt gezien als een te verhandelen object, waarbij gevoelsbindingen met het bedrijf minder overheersen dan in het Nederlandse middelgrote, vaak familiebedrijf, menen wij, dat ook in de Nederlandse situatie het zoeken van een fusiepartner niet een taak moet zijn van het gehele college van commissarissen en directie. Een kleine commissie, uit commissarissen en directie, eventueel aangevuld met een buitenstaander, zal sneller en doelmatiger kunnen werken.

Informatiebronnen.

De beschikbare informatiebronnen zijn zeer verschillend van waarde.

Advertenties: een enkele maal ziet men in periodieken en couranten advertenties, waarin bedrijven ter overname aangeboden of gevraagd worden. De kans om hiermee serieuze relaties aan te trekken is gering. De mentaliteit van de Nederlandse ondernemer correspondeert niet met de openheid die een benadering per advertentie verlangt.

Informatiebureaus: in tegenstelling tot de mogelijkheden in de Verenigde Staten, is de informatie die men hier van deze instellingen ontvangt, gericht op geheel andere vragen en voor het doel dat wij hier beogen van uiterst geringe waarde. De informatie betreffen namelijk vooral zeer kleine bedrijven en omvatten gewoonlijk slechts een kapitaal- en kredietcode.

Werkgeversverenigingen: nu men in dit stadium van het onderzoek beschikt over een programma van eisen voor een fusiepartner, kan men via deze instanties vaak vrij snel tot een — zij het slechts globaal — overzicht komen van bedrijven die in aanmerking komen. Als eerste en grove selectiemogelijkheid vormt de werkgeversvereniging een welkom hulpmiddel.

Banken: vooral de laatste jaren kan men vaststellen dat de grote banken zich bewust worden van de functie, die zij kunnen vervullen als bemiddelaar tussen bedrijven. Niet zelden bekleden banken vertrouwensposities bij bedrijven, terwijl zij bovendien over die bedrijven, die tot hun clientèle behoren, over betrekkelijk veel informatie beschikken. Een bezwaar is, dat vele banken niet in de gehele industrie even goed ingevoerd zijn, en daarnaast ook dat hun activiteit nu nog in hoofdzaak op contacten met buitenlandse instanties is gericht. Wanneer in dit opzicht een intensievere samenwerking tussen de banken tot stand komt en wanneer contacten binnen Nederland meer in het centrum van hun belangstelling komen, mag van de bemiddelingsfunctie, die het bankwezen bij fusies kan vervullen, in de toekomst nog veel worden verwacht.

Commissarissen: de kennis omtrent bedrijven die via commissarissen wordt verkregen, gaat dieper dan inlichtingen via banken. Het aantal bedrijven waarmee zij contact hebben of gemakkelijk kunnen krijgen is echter kleiner. Hoewel in Nederland de commissarisfunctie door een be-

perkte groep wordt uitgeoefend, zoals onlangs in een dissertatie nog eens werd aangetoond²⁾, blijft het aantal bedrijven dat een commissaris kan overzien, gering.

Eigen directie en afdelingshoofden: het is zeer nuttig dat niet alleen de directie, maar ook de hoogste chefs in het bedrijf op de hoogte zijn van de plannen, omdat deze groep dikwijls vele en veelzijdige contacten in het bedrijfsleven onderhoudt. Vooral van de commerciële zijde kunnen belangrijke suggesties komen.

In te winnen informatie.

Wanneer het „acquisition committee” een aantal potentiële fusiepartners gevonden heeft, staat het voor de taak informatie over deze bedrijven in te winnen, die een keuze mogelijk maken. Mac Carthy gebruikt hier een check-lijst van vragen, die op zichzelf een interessant beeld geeft van het gemak waarmee men in Amerika gegevens over andere bedrijven verzamelt. Noodzakelijk worden geacht balans en verlies- en winstrekeningen over een aantal jaren, eigendomsverhoudingen bij het aandelenkapitaal, de productiecapaciteit en de belangrijkste stukken uit de outillage, de bedrijfsbezetting, de voorraadpolitiek, de grondstoffenbronnen, de personeelsbezettingen, de arbeidscontracten; optreden, ouderdom en dienstjaren van topmensen en de opbouw van hun inkomen, de jaarlijkse

²⁾ Zie: „De maatschappelijke plaats en herkomst van directieuren en commissarissen van de open en daarmee vergelijkbare besloten Naamloze Vennootschappen” door Dr. P. Vinke.

omzet voor de voornaamste produkten, de belangrijkste afzetkanalen en afnemers en tenslotte alle gegevens, die voor de interpretatie van deze cijfers nodig zijn, zoals voorraadwaardering, afschrijvingspolitiek, lopende verplichtingen en te verwachten ontwikkelingen.

Dit sprookjesachtig luilekkerland ligt ver achter onze horizon. Toch kan een goed gebruik van de eerder door ons genoemde bronnen veel meer gegevens opleveren dan men meestal voor mogelijk houdt.

Het effect.

Wanneer wij stellen dat het formuleren van kwalitatieve eisen voor een fusiepartner het meest essentiële en het kwantificeren van deze eisen het moeilijkste deel van het onderzoek is, dan mogen wij hier direct aan toevoegen dat het zoeken naar en kiezen van potentiële fusiepartners, juist door de geheimzinnigheid waarmee hier te lande de vitale bedrijfsgegevens worden omgeven, het meest boeiende en verrassende traject is van de weg naar fusie.

Indien men dit traject met succes weet af te leggen, heeft men niet alleen de zekerheid uit het mogelijke het beste te hebben gekozen, maar zal men ook bemerken, dat de eindeloze onderhandelingen, die zo dikwijls aan een fusie voorafgaan, nu plaats kunnen maken voor een zakelijk en doeltreffend overleg, dat — gebaseerd op concrete verwachtingen — de grootste kansen biedt bij de minste risico's.

Amsterdam.
Rotterdam.

Ir. N. R. A. KREKEL, c.i.
Drs. T. G. VAN DER WOERD.

Europa-bladwijzer

No. 14a

E.E.G. - Engeland - de Verenigde Staten

Algemeen.

De eventuele toetreding van Engeland tot de E.E.G. heeft vele pennen in beweging gebracht. Nog voordat deze uitbreiding van de groep staten, wier economische integratie tot nog toe het verst voortgeschreden is, waarschijnlijk werd, heeft de Amerikaanse political scientist, *Prof. Ernst B. Haas* van de Universiteit van Californië, getracht de balans op te maken van „International Integration. The European and Universal process” (in „International Organisation”, no. 3, 1961, blz. 366-393). Hij vraagt zich af, of het mogelijk zal zijn — gegeven het feit, dat de nationale staat, die in Europa aan het terugwijken is, maar in Afrika en Azië pas in de laatste jaren aan zijn opmars begonnen is — de lessen die men uit de succesvolle integratiepogingen in Europa trekt toe te passen in andere gebieden of zelfs op wereldniveau. Voordat deze vraag te beantwoorden valt, moeten echter eerst de oorzaken van de Europese integratie systematisch worden aangegeven, waarna dan onderzocht kan worden in hoeverre deze oorzaken ook elders werkzaam zouden kunnen zijn. Dit is de taak, die Prof. Haas zich heeft gesteld en waarvan zijn artikel het resultaat is. Hij maakt daarvoor gebruik van de begripsdefinities, die hij ook in zijn bekende boek „The Uniting of Europe” met succes heeft gehanteerd. Daarmee gaat hij na, of er voortgang valt te bespeuren in een proces, dat moet leiden tot „a terminal condition called political community”, welke toestand hij nader definieert: „it exists when there is likelihood of

internal peaceful change in a setting of contending groups with mutually antagonistic claims”. Integratie van nationale staten is dan het proces „whereby political actors in several distinct national settings are persuaded to shift their loyalties, expectations, and political activities toward a new and larger center, whose institutions possess or demand jurisdiction over the pre-existing national states”. Aanwijzingen voor het op gang komen van het integratieproces zijn te vinden in de wijze waarop binnen een organisatie geschillen worden beslist en belangenconflicten worden opgelost. Aan de hand van een analyse daarvan vindt Haas de indicatoren, waarmee hij de geschiedenis en de instellingen van de Europese integratie te lijf gaat. De „lessen” die hij daaruit trekt past hij dan eerst toe op het Sowjetblok, de Arabische wereld en het Amerikaanse continent (de O.A.S.), en vervolgens zeer uitvoerig op de Verenigde Naties. Zowel de analyse van de Europese integratie als de toepassing van de resultaten daarvan op de bovengenoemde statengroeperingen, geven tal van interessante en ook waardevolle uitzichten, zodat het artikel warm ter lezing wordt aanbevolen.

Een andere Amerikaan, *Isaiah Frank* („The European Common Market: an analysis of commercial policy”, London 1961, 324 blz.), heeft de ontwikkeling van de internationale handelspolitiek binnen Europa aan een gedegen onderzoek onderworpen. De schrijver plaatst de regionale regelingen van E.E.G. en E.V.A. tegen de achtergrond van de ontwikkeling van de wereldhandel. De door

hem beklede positie — Acting Director of International Trade van het State Department — maakt zijn opvattingen des te belangwekkender.

Een derde Amerikaanse visie op de Europese eenwording levert *Prof. E. Benoit* („Europe at Sixes and Sevens”, New York 1961, 275 blz.). Merkwaardig is het vanuit deze hoek te vernemen, dat de E.E.G. bepaald geen protectionistisch karakter heeft, doch eerder door de Verenigde Staten en Engeland wordt belemmerd in haar streven naar verlaging van het buitentarief, aangezien deze landen weigeren het wederkerigheidsbeginsel toe te passen. Benoit waarschuwt de E.E.G. ook nog voor een te weinig ernst maken met de verwezenlijking van de economische unie. Interessant is tenslotte nog zijn voorstel, dat de E.E.G. aan derde niet-Europese landen een „no-injury”-garantie zou moeten geven, die in werking zou treden als kan worden aangetoond dat handelsbelemmeringen van de E.E.G. op de exporten van die landen een duidelijk ongunstige invloed uitoefenen. Hij geeft toe, dat aan de uitvoering vele praktische moeilijkheden verbonden zijn, maar hij acht zijn voorstel desondanks toch voor verwezenlijking vatbaar.

Een heel ander geluid over het al dan niet protectionistische karakter der E.E.G. dan *Prof. Benoit* laat horen, vinden wij in het augustus-nummer van „*The Banker*”, 1961, blz. 527-533, „Commonwealth and Common Market”. In een zeer goed redactioneel artikel worden de zwakke schakels in de driehoeksverhouding Engeland-Commonwealth-E.E.G. blootgelegd. Van de bekende trits van drie acht de schrijver de landbouw het moeilijkste discussiepunt bij de toetredingsonderhandelingen: „Basically, the apparent conflict between the interests of Britain and those of the rest of the Commonwealth arises, because the Commonwealth cannot offer Britain the expanding high-income market it requires for its exports of manufacture while Europe, which can offer such a market, is not willing also to offer the Commonwealth a market for its agricultural products. The root of the trouble is the protectionist slant that has been given to the proposed external tariff of the E.E.C.”.

Enige hindernissen op „*Macmillans Weg in das Europa der Vaterländer*” worden door *P. Griessig* („Aussenpolitik”, Heft 9, 1961, blz. 587-593) besproken. Onder andere gaat hij in op de vraag in hoeverre Englands deelname de rol van Frankrijk zal aantasten. Hij gaat ervan uit dat ook Frankrijk het politieke belang van Englands toetreden (een veel zwaardere stap voor Engeland dan het aanvaren van de E.D.G. voor Frankrijk in 1954, meent *Griessig*) zal moeten erkennen en de onmogelijkheid van een mislukking van de onderhandelingen, die daaruit volgt. Bepaald roerend is de alinea gewijd aan de te verwachten veranderingen voor Duitsland: „Die Intimität des deutsch-französischen Verhältnisses wird durch die Anwesenheit Gross Britanniens berührt werden”. Voor de kleine landen is dat zeker niet zonder betekenis.

Ook *Uwe Kitzinger* („French thoughts on Britain and the Common Market” in „*World Today*”, september 1961, blz. 388-393), wijst op in Frankrijk bestaande weerstanden, waar Engeland rekening mee zal moeten houden. Toch gelooft *Kitzinger* niet dat Frankrijk een echec wenst, maar het zal wel voorwaarden stellen en, ter verwezenlijking daarvan, mogelijk de onderhandelingen traineren: „It is Britain, and not France, who will be asked to pay the price: and on the whole it is France, and not Britain, who can afford to wait for the price to be agreed”. Dezelfde

schrijver bespreekt (in „*Europa Archiv*”, 1961, no. 20, blz. 531-543, „Für under wider den Beitritt Gross Britanniens zur E.W.G., Zweiter Teil”) de vraagstukken rondom de landbouwpolitiek en de Gemenebest-preferenties. Het laatste probleem acht hij het lastigste. Hij merkt op, dat de handelsbetrekkingen van Engeland met het Gemenebest reeds lang een dalende tendens vertonen, zowel ten aanzien van de invoer als van de uitvoer. *Kitzinger* ziet als voornaamste probleem de invoer vanuit de Gemenebest-landen. Hij pleit voor algehele afschaffing van rechten op tropische producten, omdat door samenvoeging van de twee preferentieblokken het buitentarief ten opzichte van Latijns Amerika sterk discriminerend zou werken. Hij betreurt het dat voor de E.E.G. het gemeenschappelijk buitentarief een bijna even onaantastbaar principe vormt als de preferenties voor het Gemenebest. Nieuwe uitgangspunten en een zekere tolerantie wederzijds zijn onontbeerlijk voor een oplossing.

Volgens *Norbert Köhlhase* („*Europa Archiv*”, 1961, no. 21, blz. 601-607) is „*Die Erweiterung der E.W.G.*” een hoogst netelig probleem. De mogelijke uitbreiding van de E.E.G. met bijna het aantal van de huidige leden zou het huidige E.E.G.-profiel totaal kunnen veranderen. Ook de vele nieuwe associatieklanten maken het de E.E.G. niet gemakkelijk. In ieder geval moet nu zo snel mogelijk de beslissing om over te gaan tot de tweede etappe worden genomen.

Ook *Minister Erhard* heeft zijn gedachten over „*Die Einigung Europas — eine Lebensfrage*” („*Aussenpolitik*”, Heft 11, 1961, blz. 731-736) laten gaan. Deze hebben vooral betrekking op de perspectieven van een vergrote E.E.G., in samenhang met de oprichting van de O.E.S.O. Deze twee verschijnselen zijn fasen in de toenemende verwevenheid van de Europese economie met de wereld-economie. Dit schept grotere onderlinge afhankelijkheid, die duidelijk wordt wanneer zich strijdige tendenties voordoen. Coördinatie van de handelspolitiek en, in de O.E.S.O., van de ontwikkelingspolitiek zijn in de huidige statensamenleving noodzakelijk. Met de grotere E.E.G. en de O.E.S.O. zijn althans betere institutionele voorwaarden geschapen voor die coördinatie. Englands toetreden voorkomt een dreigende splitsing. Nu kan de verbinding van E.E.G. en O.E.S.O. leiden tot steeds nauwere banden tussen de leidinggevende landen, terwijl toch de wereldwijde blik wordt gewaarborgd.

Dit zou een oplossing zijn voor de groeiende problemen van de internationale handel, die volgens *J. Royer*, plaatsvervangend Executive Secretary van het G.A.T.T., door economische blokvorming zijn ontstaan („*Europäische Wirtschaft*”, 1961, no. 18, blz. 444-445). Ook de Secretaris-Generaal van de O.E.S.O., de *Deen Th. Kristensen*, houdt een pleidooi voor grotere coördinatie van de hulpverlening aan onderontwikkelde gebieden (in „*Aussenwirtschaft*”, juni 1961, blz. 110-117). De huidige ongecoördineerde, vaak bilaterale hulpverlening vergroot de disharmonieën in de ontwikkelingslanden. Betere samenwerking leidt tot effectiever gebruik van het beschikbare aantal deskundigen. Tevens bestaat de mogelijkheid de financiële last van de ontwikkelingshulp voor de Westerse landen te egaliseren. De houding van de Verenigde Staten is in dit opzicht van het grootste belang. Dat de door *Kennedy* en *Ball* op gang gebrachte en sterk toe te juichen campagne voor een ingrijpende vermindering van de Amerikaanse protectie hen wellicht in ernstige binnenlandse moeilijkheden zal brengen, wordt geïllustreerd door een bericht in „*Europäische Wirtschaft*” (1961, no. 16, blz. 397).

De Verenigde Staten hebben voorgesteld, dat Japan en Hongkong hun textieluitvoer naar de Verenigde Staten, welke in 1960 resp. \$ 75 en \$ 64 mln. beliep, „vrijwillig” met 30 pCt. reduceren. In het kader van de G.A.T.T.-onderhandelingen hebben thans 17 landen een voorstel van de Verenigde Staten aangenomen, waarbij deze van ieder uitvoerland eisen kunnen dat zij hun textielexport in het op 1 oktober 1961 beginnende jaar zullen handhaven op het niveau van het jaar eindigende op 30 juni 1961. Het is duidelijk dat een dergelijke regeling onbevredigend is voor de Aziatische landen, die juist uit hun textiel-

export pogen een veelzijdiger economische structuur op te bouwen. Zwitserland, dat het voorstel niet ondertekende, vreest dat deze overeenkomst, die thans tegen Japan, Hongkong en Pakistan gericht is, t.z.t. ook tegen Zwitserland gericht zou kunnen worden. De overeenkomst wordt in het algemeen in strijd geacht met de geest van het G.A.T.T., dat immers afbraak van handelsbelemmeringen nastreeft. De regeling is uiteraard in de Amerikaanse textielindustrie heel goed ontvangen.

De aanval van Kennedy hangt samen met de mogelijke uitbreiding van de E.E.G. en het achterblijven van het groeitempo van de Amerikaanse economie bij dat van de E.E.G. E. Thorbecke geeft in kort bestek zijn visie op „The attitude and policy of the United States with reference to European Economic Integration” („The American Review”, 1961, no. 4, blz. 23-32). Hij acht de eventuele economische nadelen — hij houdt ook rekening met de „distinct possibility”, dat er voordelen zullen zijn als gevolg van een stijging van het reële inkomen in West-Europa — die voor de Verenigde Staten zullen voortvloeien uit een samengaan van E.E.G. en E.V.A. ruimschoots vergoed door de politieke voordelen verbonden aan een sterk Europa. Thorbecke gaat echter te weinig diep in op de probleemstelling en betreft te weinig variabelen in zijn analyse om zijn wat gemakkelijke conclusie te rechtvaardigen.

De belangstelling voor de E.E.G. aan de overzijde van de oceaan neemt — dat blijkt wel uit deze bladwijzer — nog steeds toe. Ook het *Stanford Research Institute* heeft een Staff Paper gewijd aan „Common Markets and Free Trade Areas” (1960, 37 blz.). In het laatste deel wordt gewezen op het machtsverlies van de Verenigde Staten ten gevolge van de oprichting van de E.E.G. bij onderhandelingen over de vrijmaking van de wereldhandel. Tot 1958 waren de Verenigde Staten of aan de vraag- of aan de aanbodzijde monopolist op iedere produktenmarkt, waardoor zij de consequenties van de toepassing van de meest begunstigingsclausule goed konden overzien. Door de regionale samenwerking in verschillende blokken, zal zij die positie dienen te beschermen, misschien door aansluiting bij de E.E.G., bijv. in een Noord-Atlantische Economische Unie. De laatste gedachte is binnenkort wellicht minder utopisch dan zij nu nog lijkt.

Wordt bankspaarder per giro!

Waarom de beslissing nog uitstellen? Schrijf een girobiljet en stort f 250,- op de girorekening van het dichtstbijzijnde N.H.M.-kantoor onder vermelding „spaarrekening”. Ook U hebt dan nu profijt van:

- 3¼ % rente
- een soepele opvragingsregeling
- volledige bankservice

Spaar veilig - spaar bij de N.H.M.

NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ, N.V.

(advertentie)

In „The Common Market and Investments” (1960, 172 blz.) bespreekt *Marc Kohler* de juridische voorwaarden voor investeringen in de Euromarkt-landen. Dat hij voldoende lezerspubliek heeft, blijkt uit de schatting van de Chase Manhattan Bank („Europäische Wirtschaft”, 1961, no. 19), dat er van januari 1958 tot juni 1961 1.009 Amerikaanse vestigingen in West-Europa zijn opgericht, waarvan 717 in de E.E.G. en 272 in de E.V.A.-landen.

Een vergelijking van de structuur van de E.E.G. en van de E.V.A. geeft *H. R. Krämer* („E.W.G. und E.F.T.A., ein Vergleich der Verträge zur Gründung der E.W.G. und zur Errichtung der Europäischen Freihandelsassoziation”, *Jahrbuch für Internationales Recht*, august 1961, blz. 49-89). Het artikel ontleent vooral zijn waarde aan de overzichtelijke wijze, waarop de diverse verdragsbepalingen voor de lezer naast elkaar worden gesteld. Voor het overige gaat Krämer alleen wat verder in op het probleem van de „Handelsumlenkungen” in een vrijhandelszone en de oplossing daarvan in de E.V.A. Een van de vele publikaties die het Engelse publiek over de E.E.G. voorlicht: „Britain and the Common Market; an analysis” door de *Daily Telegraph* (24 blz.) kwam ons nog in handen. Het besluit een duidelijk overzicht van de problemen met de woorden: „While keeping our national spirit we may gradually be convinced that more and more of our problems — economic, political, strategic and diplomatic — can only be solved in a confederal or even a federal spirit”.

Associatievraagstukken.

De onderhandelingen met Engeland worden doorkruist door de onderhandelingen over een nieuwe overeenkomst met de 16 met de E.E.G. geassocieerde onafhankelijke Afrikaanse staten. Over het voortzetten van de door de E.E.G. door middel van het Ontwikkelingsfonds aan de Afrikaanse landen verleende investeringshulp bestaan tussen de partners onderling geen meningsverschillen, al is men het nog niet eens over het bedrag. Maar of de E.E.G. nu door een hoog buitentarief voor tropische produkten en het nemen van maatregelen voor stabilisatie van de prijzen van die produkten en regulering van de opbrengsten ten behoeve van de producenten, het Franse stelsel van marktbescherming moet overnemen, is een vraag, die met name Duitsland en Nederland nog niet

zo één twee drie bevestigend willen beantwoorden. Men vraagt zich niet alleen af, of een dergelijk stelsel nu wel werkelijk ten gunste van de economische ontwikkeling van die landen zal werken. Zwaar weegt evenzeer, dat de toetreding van Engeland erdoor zal worden bemoeilijkt, omdat er een oplossing zal moeten worden gevonden om de twee preferentiële zones met elkaar te verzoenen, die, hoe deze ook zullen uitvallen (wederkerig preferenties toe- passen, samenvoegen tot één grote preferentiële zone), sterk discriminerend ten opzichte van derde landen en met name Latijns Amerika zullen werken. Geleidelijk afschaffen van de preferenties, gekoppeld aan een stelsel van overgangshulp, lijkt daarom de beste oplossing, die dan ook door Duitsland in de Raad is bepleit.

De voorstellen van de Commissie beogen een compromis (verlaging van het buitentarief voor een aantal produkten, benevens stabilisatie en reguleringsmaatregelen). Frankrijk heeft zijn standpunt nog niet duidelijk bepaald, alleen ge- steld dat de Afrikaanse landen onder de nieuwe overeen- komst „des avantages équivalents à ceux dont ils bénéficient actuellement pour l'écoulement de leurs produits en France” zullen moeten genieten. De Afrikaanse staten willen in ieder geval nog niets horen van een eventuele verlaging van het buitentarief voor tropische produkten. Dit bleek onder andere duidelijk op de van 19-24 juni in Straatsburg gehouden conferentie van het Europese Parle- ment en de parlementen van de Afrikaanse staten en Madagaskar. Daarover schrijft de Duitse liberaal, *Walter Scheel* („Weltpolitische Perspektiven der Europäisch- Afrikanischen Zusammenarbeit”, Europa Archiv, 1961, no. 20, blz. 555-563). Scheel is voorstander van regionale ontwikkelingshulp. Hij wijst erop, dat na de conferentie van Punta de l'Este, alleen nog een plan voor het Midden Oosten nodig is om de wereld in regionale eenheden op te delen, waarbij hij ervan uitgaat, dat Europa een speciale taak ten aanzien van Afrika heeft. Hij loopt aldus met een keurig boogje om de handelspolitieke problemen heen.

Ook *J. M. de Lattre* („Die Industrialisierung - Eine Notwendigkeit für Afrika”, „Europäische Wirtschaft”, 1961, no. 20, blz. 563-575) bepaalt zich, hoewel hij begint te stellen dat een principiële herziening van de tot op heden gevolgde ontwikkelingspolitiek nodig is, tot de problemen rondom de kapitaalhelp, in het kader waarvan hij de op- richting van een Europees-Afrikaans bemiddelingsfonds voor particuliere investeringen bepleit. „*Esprit*” (oktober 1961, blz. 356-453) heeft de rapporten gepubliceerd van een door haar georganiseerd colloque onder de titel „De l'assistance au solidarité”, waarin naast een aantal ge- dachten over de culturele samenwerking van Frankrijk en Afrika — een onderwerp dat de Fransen en blijkbaar ook de Frans geschoolde Afrikanen na aan het hart ligt — ook vele concrete aanknopingspunten zijn te vinden over hoe er in Frankrijk over de verhouding tot Afrika wordt gedacht. Het laatste is stellig relevant voor wie zich nader wil verdiepen in de problemen, die de associatie van de vroegere Franse T.O.M. met de E.E.G. oproepen. In dat verband zijn vooral de artikelen van *J. Cuisenier*: „Sous- développement, industrie, décolonisation” en van *Prof. G. Destanne de Bernis*: „Décolonisation de la France” het vermelden waard.

In „Europe et Tiers Monde” (112 blz., verschenen in de serie „Aspects Européens”) schetst *M. Bonnefous* de moeilijkheden waar in het bijzonder Europa ten aanzien van het verlenen van ontwikkelingshulp mee te kampen heeft. Vooral aan de technische hulp en de opleiding van

inheems kader wordt veel aandacht besteed. Het geheel had wel op wat beknoptere wijze kunnen worden uitge- werkt. *Moshe Bartur*, permanent vertegenwoordiger van Israël bij het Europese bureau van de V.N., belicht het vraagstuk van Israël en de Europese integratie in „Euro- päische Wirtschaft”, no. 18, 1961, blz. 449-450.

Landbouw.

Zowel binnen de huidige E.E.G., als in de onderhan- delingen met Engeland, blijft de landbouw één van de meest ingewikkelde vraagstukken. De richting, waarin het Euro- pees landbouwbeleid zich beweegt, wordt door *W. le Mair* aangegeven (Maandschrift „Economie”, augustus 1961, blz. 587-607: „De positie van de landbouw in het E.E.G.- Verdrag en de recente ontwikkelingen”). De schrijver be- treurt het feit, dat de tarievenafbraak reeds aan de gang is, zonder dat men het gelijktijdig eens is over de doel- einden van een gemeenschappelijke landbouwpolitiek, laat- staan de uitvoeringsmaatregelen daartoe.

In een lezing in het kader van een Congres in Kopen- hagen (dd. 8-9 september 1961) heeft *Dr. Mansholt* kritiek: geleverd op een Duitse opvatting, neerkomende op „Wir können es uns einfach nicht leisten Agrarpolitik mit dem wirtschaftlichen Verstande zu betreiben” („Europäische Wirtschaft”, no. 18, 1961, blz. 435-440). Tevens wordt met enige schrik kennis genomen van het gevaarlijke opti- misme, dat in een mogelijke toetreding van Engeland tot de E.E.G. het ventiel voor continentaal-Europese over- schotten ziet. Uitgaande van de mogelijkheid, dat t.z.t. Engeland, Denemarken, Noorwegen en Ierland toetreden, zal de zelfverzorgingsgraad, die thans binnen de Zes be- staat, nauwelijks noemenswaard veranderen. *Dr. Mansholt* voorziet de mogelijkheid van een dynamische landbouw- ontwikkeling, waarbij echter de noodzaak bestaat door- verdergaande specialisatie en rationalisatie, gepaard gaande met een verdere afvloeiing van arbeidskrachten uit de landbouw, het agrarisch inkomen in de algemene welvaarts- stijging deel te laten hebben. Hiervoor is vereist een ge- meenschappelijke aanpak van de problemen, tegengesteld aan het nationalistisch „Kurieren am Symptomen” met afwenteling op het buitenland, indien de eigen agrarische belangen schade ondervinden, welke politiek in veel Euro- pese landen (nog) wordt gevolgd.

Een voor de pressure-groep van Duitse boeren typerende gedachtengang over de Nederlandse agrarische sector is aan te treffen in de „Agrarpolitische Revue” van juni/ juli 1961, blz. 401-425. De schrijver van het artikel: „Welche Möglichkeiten bestehen für eine gemeinsame westeuro- päische Agrarmarktregelung”, *Dr. H. E. Günther*, vindt dat, omdat de mate van subsidiëring van de Nederlandse land- bouw sterker is dan die van de Duitse, het Nederlandse stelsel als zodanig niet deugt en na affoop der overgangs- periode dient te verdwijnen. Het werkt immers concu- rentievervalsend (blz. 408). Over datgene, wat het Duitse systeem te wachten staat, laat hij zich niet uit. Overigens houdt het artikel zich bezig met een, voor zover is na te gaan, onnauwkeurige beschrijving van de nationale agra- rische politiek in de E.E.G.- en E.F.T.A.-landen en be- sluit het met de voor de hand liggende conclusie, dat de uiteindelijk te kiezen oplossing tussen de huidige methoden in moet komen te liggen.

In een zeer doordringend artikel („L'agriculture fran- çaise dans le Marché Commun”, Politique Etrangère, 1961, no. 3, blz. 262-280), beschouwt *Mario Levi* de plaats van de Franse landbouw in de gemeenschappelijke markt.

Op de realiteit van de zwakke concurrerende positie van de landbouw wijzend, is hij van oordeel dat noch een preferentieel regime — eis van de Franse Regering —, noch specialisatie — zoals gesuggereerd door Amerika — de Franse boer zal helpen. Hoewel in het eerste geval misschien meer vlees en koren op de gemeenschappelijke markt, met name in Duitsland, afgezet zal kunnen worden, zullen andere produkten, zoals groente, fruit en melkprodukten verhoudingsgewijs zwaar te lijden krijgen. Zijn conclusie is dan ook dat de Franse Regering er beter aan doet de landbouw op de — weinig aantrekkelijke — werkelijkheid voor te bereiden dan „des promesses impossibles à tenir” aan de boeren voor te houden.

De gevolgen voor de Engelse landbouw van een aansluiting van Groot-Britannië bij West-Europa, bespreekt *M. Tracy* in „Revue du Marché Commun”, mei 1961, blz. 185-191. Na een vergelijking van de huidige landbouwpolitiek in de verschillende landen, betoogt hij dat door een optrekken van het Engelse prijsniveau naar het „Europese”, de subsidiëring van de producenten een te zware belasting voor de Engelse Schatkist zal vormen. Een vrijwaring van de landbouwsector voor het Europese tarief zou anderzijds Engeland bepaalde concurrentievoordelen bezorgen en tevens aanleiding kunnen zijn voor invoer in Europa via Engeland. De uiteindelijke conclusie is; dat de Commonwealth niet zo veel heeft te verliezen bij een Engelse aansluiting, aangezien de beperkingen in Engeland op importen van buiten de Commonwealth niet zeer stringent zijn, Europa er daarentegen vrij veel bij te winnen heeft.

Een interessant artikel over „Die europäische Integration und die Entwicklungsländer unter agrarpolitischen Aspekten” is te vinden in de bundel referaten van het 15e congres van de Wirtschaftswissenschaftliche Gesellschaft für Oberösterreich 1960 (Berlin, 1960, 163 blz.). Europa is zelfverzorgend in agrarisch opzicht of moet zich instellen op een „affluent society”. Gevolg is een kunstmatige fixering van het prijsniveau. De voedselsituatie in de onderontwikkelde landen is slecht en de wereldprijzen worden o.a. door het beschikbaar zijn van Westerse landbouwoverschotten, ernstig verstoord, waarmee tevens de motor voor de ontwikkeling van de achtergebleven gebieden uitvalt. Gepleit wordt voor een openbreken van de landbouwmarkt, daar ook dit stabiliserend op de prijzen zal kunnen werken. Mede hierom is het van belang hoe de uitkomsten zullen zijn van de onderhandelingen over de toetreding van Engeland tot de E.E.G.

EUROPA-INSTITUUT
van de Universiteit van Amsterdam.

EUROPA-INSTITUUT
van de Rijksuniversiteit te Leiden.

BOEKBESPREKING

F. W. G. Leeman: Van barkschip tot „Willem Ruys”; 120 jaar zeevaart. Gedenkschrift van de Koninklijke Rotterdamsche Lloyd. Samengesteld ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan als naamloze vennootschap in 1958 en het 100-jarig bestaan van de firma Willem Ruys & Zonen in 1961. Rotterdam 1961, 340 blz.

Het ogenblik van verschijnen van een gedenkboek is voor elke onderneming een belangrijke zaak. Dit gedenkboek gaat uit van drie historische data, waarvan er slechts twee in de ondertitel duidelijk zijn aangegeven. De 120 jaar zeevaart slaan op het feit dat eind 1839 W. Ruys J. D.zn zijn eerste (zeil)schip naar het toenmalige Neder-

lands-Indië uitrustte. Aanvankelijk had de directie in 1955 opdracht gegeven tot het schrijven van dit boekwerk, doch zij achtte het beter te wachten tot de heroriëntering van het concern haar beslag zou hebben gekregen. Het verschijnen van dit gedenkboek moge in de eerste plaats een bewijs zijn hoe snel de Nederlandse zeevaart haar roer weet om te gooien en hoe snel zij (en met succes) nieuwe vaarwegen weet in te slaan.

De negentiende eeuwse economische historie van Nederland is voor een flink deel maritieme historie. Landbouw, industrie en handel hingen in die eeuw sterk van onze zeescheepvaart af. Wij lezen van de zeilschepentijd, van de overgang van de zeilvaart naar de stoomvaart, van de oprichting van de Stoomboot Reederij „Rotterdamsche Lloyd” in 1875 (na de opening van het Suezkanaal). De opkomst en de bloei van deze rederij, die in 1883 in een naamloze vennootschap werd omgezet, worden uitvoerig besproken. Daarna volgen de wederwaardigheden van de rederij en haar schepen in de eerste wereldoorlog, de wisselvallige groei tussen de beide wereldoorlogen, de ernstige tegenslagen in de tweede wereldoorlog, het snelle herstel daarna en tenslotte de aanpassing aan de nieuwe omstandigheden als gevolg van het verlies van Indonesië.

Het is een boeiend verhaal geworden, dat op nuchtere en sobere wijze de gang van zaken van een oude onderneming registreert. Daarbij is het opvallend hoezeer het rederijbedrijf in de loop der decennia een emancipatie heeft doorgemaakt van het incidentele afzonderlijke ondernemen naar een continue bedrijfsvoering. Elke zereis werd in het grootste deel van de negentiende eeuw nog gezien als een aparte transactie; de n.v.-vorm heeft er mede toe bijgedragen om het continuïteitsprincipe veld te doen winnen.

Een enkel punt van kritiek op het boek moge niet onvermeld blijven. Hoewel de stoomvaart reeds in 1802 begon en in 1809 (Fulton) op rendabele wijze werd uitgeoefend, heeft de zeilvaart zich desondanks gedurende een groot deel van de negentiende eeuw kunnen ontwikkelen. Eerst na 1880 begon haar teruggang, nadat zij een culminatieperiode tussen 1860 en 1880 bereikte. Het is dus onjuist, zoals de schrijver doet, te zeggen dat de zeilvaart het reeds na 1850 „zwaar te verantwoorden kreeg”. De echte mededinging van de stoomvaart werd ten minste pas een kwart eeuw later gevoeld. In dit licht bezien is het zeker niet zo laat, toen in 1870 het eerste stoomschip door de firma Ruys & Zonen in de vaart werd gebracht.

Wat wij in dit boek hebben gemist is een beschrijving van de weliswaar minder spectaculaire, doch zeker niet onbelangrijke, overgang van de stoomvaart naar de motorvaart. Bij de motorvaart werd het immers mogelijk meer aandacht te besteden aan de rationele bouw van zeeschepen en aan datgene wat men tegenwoordig vervoers-efficiency noemt. Het is juist de in 1947 „Koninklijk” geworden Rotterdamsche Lloyd, die zoveel aandacht aan een goede organisatie van het bedrijf heeft besteed.

„Wisselvallig gelijk de zee zelve, is de geschiedenis van een scheepvaartmaatschappij”, is het motto dat aan dit gedenkboek is meegegeven. In weerwil van al deze wisselvalligheden zien wij toch dat er één factor is in de groei van dit concern, waarop men blijvend staat kan maken. Het is de mens, ongeacht of het de elkaar opvolgende geslachten Ruys zijn dan wel de zeelieden op de schepen en de werkers aan de wal. De zekerheid dat er mensen in en achter een onderneming staan met de wil en het ver-

mogen de wisselvalligheden tegemoet te treden en de mogelijkheden te benutten, geeft vertrouwen in de toekomst. Dit blijkt herhaaldelijk in dit boek, dat ook om zijn vele kleurrijke afbeeldingen en om zijn goede typografische verzorging (Wyt & Zonen) een voorbeeld van een goed gedenkboek mag worden genoemd.

's-Gravenhage.

P. VAN ZUUREN.

GELD EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt.

Zonder dat De Nederlandsche Bank door open-marktpolitiek, waaronder in het bijzonder stallingstransacties, een helpende hand behoefde uit te steken, heeft de geldmarkt de jaarultimospanning doorstaan. Van de normale kredietfaciliteiten, die de Centrale Bank biedt, is een beperkt gebruik gemaakt. Met name de post van het in disconto genomen papier toonde in de week van 27 december tot 2 januari een stijging van f. 8,8 mln. naar f. 41,4 mln. De Staat werkte aan de gang van zaken mede door meer geld in het verkeer te brengen, dat door belastingbetaling binnenvloede. Het ging om f. 146 mln. Reeds aan het einde van de tweede dag des jaars was de bankbiljetten-circulatie f. 104 mln. lager dan op 27 december. Met grote waarschijnlijkheid mag worden verwacht, dat deze twee tendenties zich in de afgelopen week hebben voortgezet. Op een iets verder tijdstip komt de kwartaalbetaling van de gemeente reeds in zicht, zodat de markt een rustige januari-maand verwacht.

Kapitaalmarkt.

De kapitaalsuitgaven van de lagere overheid worden in hoofdzaak op drie manieren gefinancierd, nl. door uitgifte van obligatieleningen, door het opnemen van onderhandse leningen en door rijksvoorschotten. De laatste jaren speelt de emissiemarkt voor de gemeenten en de provincies, voor zover deze daar zelfstandig optreden, nauwelijks meer een rol. In de eerste drie kwartalen van 1960 waren nog netto f. 50,3 mln. op deze wijze opgenomen, in de overeenkomstige periode van 1961 slechts f. 3,8 mln. Langs indirecte weg, nl. via de Bank voor Nederlandsche Gemeenten, blijft de publieke markt, zij het naar verhouding in bescheiden mate, de lagere overheid voeden. In 1961 was het bedrag dat deze bank bruto plaatste namelijk f. 248 mln. groot tegen f. 693 mln. in het jaar daarvoor.

De tweede financieringsmethode is de verkrijging van rijksvoorschotten. Deze hebben netto in januari t/m september 1961 f. 378 mln. belopen (in het vergelijkbare tijdvak 1960: f. 395 mln.). De derde figuur, die wij aantreffen is de onderhandse lening, waarvan in het thans besproken tijdvak het bedrag een aanmerkelijke aderlating heeft ondergaan. Het daalde namelijk van f. 1.037 mln. tot f. 544 mln.

De gehele financieringsproblematiek van de lagere overheid staat thans door de indiening van een desbetreffend wetsontwerp op de helling. Tot nu toe heeft de Staat d.m.v. het rentegamma, een goedkeuringsbeleid en regels t.o.v. de maximale omvang van de vlottende schuld de wagen op de weg trachten te houden. De Regering streeft nu naar een wettelijke basis voor de controle op dit stuk van de centrale op de lagere overheid. Het wetsontwerp

Efficiency

bespoedigt
Uw contacten
met gegadigden

★

Indien
Uw telefoonnummer
in Uw annonce
moet worden
opgenomen,
vermeld dan
tevens het

NETNUMMER

ALGEMENE KUNSTZIJDEN UNIE N.V. ARNHEM

Voor de behandeling van **industriële-economische beleidsvragen**, in het bijzonder voor studies ten aanzien van de ontwikkeling van het produktieprogramma van de Nederlandse en overige concernbedrijven op langere termijn, zoeken wij een

STAFFUNCTIONARIS

Gezocht wordt een academisch gevormde figuur met ruime en veelzijdige **industriële ervaring** — leeftijd 35-50 jaar — en algemeen-economische oriëntatie.

Sollicitaties, voorzien van pasfoto en onder vermelding van nummer 583, te zenden aan het adres Velperweg 76, te Arnhem.

kent als hoofdpunten het leggen van een band tussen omvang der investeringen en de financiering hiervan met kapitaalmarkt middelen, de mogelijkheid tot beperking van het beroep op de kapitaalmarkt en de mogelijkheid tot centralisatie van de financiering. Het rentegamma verdwijnt. In hoeverre wijziging komt in de positie van de Bank voor Nederlandsche Gemeenten, zal moeten worden afgewacht.

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	H. & L. 1951	27 dec. 1951	5 jan. 1962
Algemeen	484 — 383	410	407
Intern. concerns	677 — 528	566	559
Industrie	437 — 331	366	368
Scheepvaart	223 — 174	184	186
Banken	251 — 218	253	253
Handel enz.	185 — 150	160	161

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen.

Kon. Petroleum	f. 126,70	f. 124,70
Philips G.B.	984 ¹ / ₂	992
Unilever	f. 189,70	f. 182,80

	27 dec. 1961	5 jan. 1962
Robeco	f. 252,50	f. 252
Hoogovens, n.r.c.	776	773
A.K.U.	404 ³ / ₄	396 ¹ / ₂
Kon. Zout/Ketjen, n.r.c.	1.070	1.073
Zwanenberg-Organon	1.024	1.046
Interunie	f. 228	f. 227,50
Amsterd. Bank	396	396

New York.

Dow Jones Industrials	731	715
Rentestand.		
Langl. staatsobl. a)	4,12	4,11
Aand.: internationalen a)	2,83 b)	
lokale a)	3,55 b)	
Disconto driemaands schatkist- papier	1 ³ / ₄	1 ¹ / ₂

a) Bron: Veertiendaags beursoverzicht Amsterdamsche Bank.

b) 19 december.

C. D. JONGMAN.

Refereer aan annonces in „E.-S.B.”

KWANTITEIT of KWALITEIT ?

Wanneer het U vooral om de kwantiteit van de reacties op door Uw onderneming geplaatste personeelsannonces gaat, dan menen wij er goed aan te doen U tevoren te moeten afraden deze annonces in „E.-S.B.” te plaatsen. Honderden reacties voorspellen wij U bestist niet.

Wilt U echter een indruk hebben van de kwaliteit van de binnenkomende reacties, dan zal het U interesseren dat talrijke grote ondernemingen regelmatig „E.-S.B.” inschakelen als medium voor het oproepen van functionarissen op hoog niveau. De ervaring leert deze bedrijven namelijk dat een oproep in „E.-S.B.” geplaatst, een prima selectie van het aantal reacties betekent, hetgeen een niet onbelangrijke aanwijzing is wat betreft het „aanbod”.

Zoekt U het in de kwaliteit van de reacties op Uw personeelannonces, dan geven wij U ernstig in overweging om „E.-S.B.” als medium in te schakelen.

Advertentie-afdeling
Postbus 42 — Schiedam

Willem Smit & Co's Transformatorenfabriek N.V.

gevestigd te Nijmegen.

Uitgifte

van

nom. f 4.000.000.- 4¹/₂ pCt. 15-jarige obligatiën

in stukken groot nom. f 1.000.- aan toonder

tot de koers van 100 pCt.

De lening is à pari aflosbaar in de jaren 1968 tot en met 1977, telkenjare op 1 Januari, en wel in 10 jaarlijkse termijnen, elk groot f 400.000.-.

Vervroegde gehele of gedeeltelijke aflossing is uitsluitend toegestaan op 1 Januari van elk jaar, voor de eerste maal op 1 Januari 1973, met inachtneming van een opzeggingstermijn van twee maanden, tot de koers van 101%.

Ondergetekenden berichten, dat zij de inschrijving op bovenstaande uitgifte openstellen op

VRIJDAG, 12 JANUARI 1962,

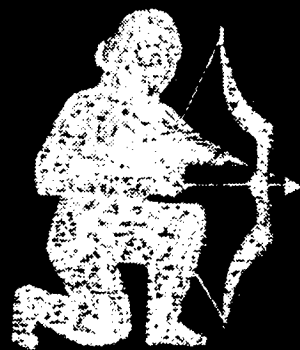
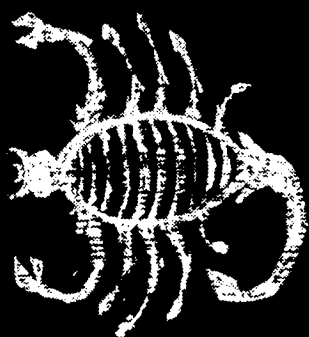
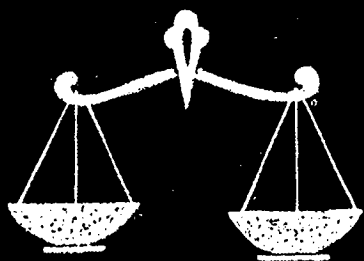
van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur,

bij haar kantoren te Amsterdam, Rotterdam, 's-Gravenhage, Nijmegen en Dordrecht, op de voorwaarden van het prospectus van uitgifte dd. 4 Januari 1962.

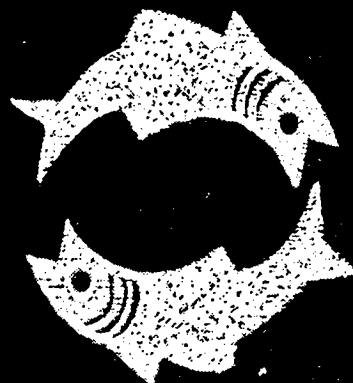
Prospectussen en inschrijvingsbiljetten, alsmede - tot een beperkt aantal - exemplaren van de statuten en van het jaarverslag over het boekjaar 1960/61 zijn ten kantore van inschrijving verkrijgbaar.

Amsterdam, 4 Januari 1962.

**AMSTERDAMSCHЕ BANK N.V.
DE TWENTSCHЕ BANK N.V.**

... EN VAN 1 OKTOBER

T/M 31 MAART

ENCI HOFANORM- EN CEMIJ WINTERCEMENT

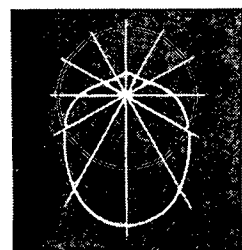
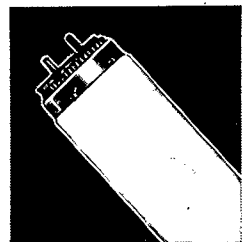
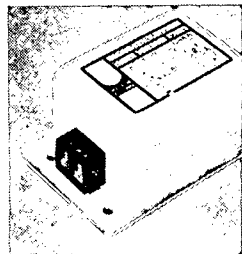
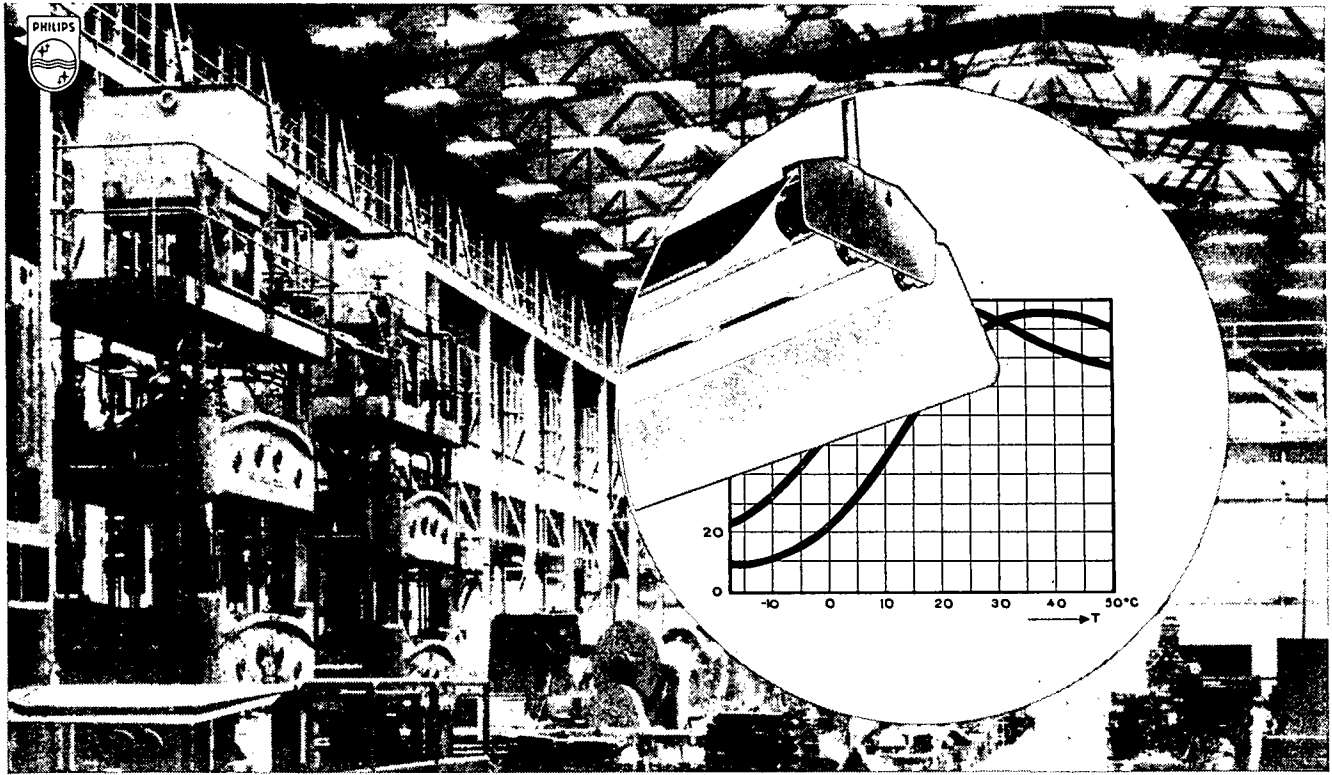
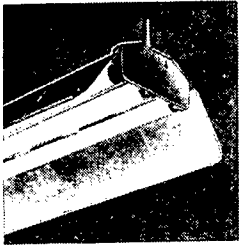
Waarom? Omdat na jaren van proefnemingen Enci-Cemij er in geslaagd is een hoogovencement te ontwikkelen waarmee u in najaar en winter, zolang de temperatuur schommelt tussen ca 12° en 5°C, even vlot en even lang kunt werken als met portlandcement.

Verkoopassociatie Enci-Cemij N.V. - Amsterdam - Herengracht 507 - Tel. 3 85 31 (5 lijnen)

E.-S.B. 10-1-1962

Let dus op de kalender en op de thermometer; van 1 okt. - 1 april ENCI-HOFANORM- en CEMIJ wintercement!!

(beneden 5°C **géén** beton storten, althans niet zonder speciale voorzieningen).

Verantwoorde verlichting voor elk bedrijf...

Het juiste armatuur met de juiste verlichting. Philips adviseert gaarne voor een lichttechnisch verantwoorde verlichting in welke bedrijfsomgeving ook. Philips armaturen zijn warmte-technisch juist gedimensioneerd in verband met de lichtopbrengst der lampen en de levensduur van de voorschakelapparaten. De lakken der armaturen hebben een hoge reflectie-coëfficiënt. De montage is uiterst eenvoudig. Nadere inlichtingen worden gaarne verstrekt door Philips Nederland n.v. - Eindhoven.

PHILIPS VOOR LICHT

GLOEILAMPEN - 'TL' FLUORESCENTIELAMPEN - ARMATUREN - NEON

FINANCIËLE INSTELLING

vraagt

JONGE AFGESTUDEERDE ECONOOM

ter opleiding tot

BELEGGINGSDESKUNDIGE

Deze functionaris zal, na opleiding, onder meer tot taak krijgen het maken van aandelenanalyses op moderne grondslagen en het schrijven van voorlichtende artikelen op dit gebied.

Sollicitaties aan bureau van dit blad onder no. E.-S.B. 1-2, Postbus 42, Schiedam.

Jongeman, 33 jaar, met enige technische feeling, o.a. in bezit van dipl. Boekhouden (Ass.) en akte M.O. Economie en Statistiek wil van werkkring veranderen. Hij zoekt

VERANTWOORDELIJKE FUNCTIE

in goed geleid bedrijf. Genegen tot specialiserende studie. Brieven no. E.-S.B. 1-1 postbus 42, Schiedam.

BUREAU WIEGER BRUIN, VINK en VAN DE KUILEN

stedebouw — architectuur

vraagt

stedebouwkundig onderzoeker

(diploma of studie M.P.O. gewenst)

in hoofdzaak voor het verrichten van stedenbouwkundig onderzoek ten behoeve van gemeentelijke plannen.

Geschreven sollicitaties aan bovengenoemd bureau, Keizersgracht 756, Amsterdam-C.

GEMEENTE 'S-GRAVENHAGE

Bij de afdeling Economische Zaken der Gemeentesecretarie kan een ambtenaar worden geplaatst in de rang van

REFERENDARIS B of C

die zal worden belast met de behandeling van uiteenlopende gemeentelijke vraagstukken van bestuurlijk-economische aard, welke in het bijzonder het bedrijfsleven aangaan.

De gedachten gaan uit naar een academisch gevormd persoon (jurist of econoom) met praktische ervaring op bestuurlijk-economisch terrein.

De te benoemen functionaris moet, behalve over representatieve en leidinggevende kwaliteiten, beschikken over een uitstekende redactionele vaardigheid.

De toe te kennen rang is afhankelijk van bekwaamheid en ervaring.

Salarisgrenzen per maand (excl. huurcompensatie):

referendaris B van f 898,— tot f 1117,—
referendaris C van f 1003,— tot f 1280,—

Vakantietoelage: 4 % van het jaarsalaris.

★

Uitvoerige, eigenhandig geschreven sollicitaties met vermelding van volledige personalia, binnen 14 dagen onder no. G 271 te zenden aan de Directeur van het Gemeentelijk Bureau voor Personeelsvoorziening, Burg. de Monchyplein 10, 's-Gravenhage.

N.V. Instituut voor Electronische Administratie

Glashaven 10a, Rotterdam-1, tel. (010) 125751

Verricht tegen vast tarief administraties en rekenwerk. Loonadministratie met inbegrip van: afleveren van gevulde loonzakjes overal in Nederland, vermelding van gecumuleerde gegevens op loonslips, jaar- en kwartaalcijfers in overzichtelijke vorm, verdeling van lonen over kostensoort en -plaats naar behoefte. Tevens voorraad- en debiteuren-administratie, aangepast aan Uw eisen — Contractsduur (min. 6 maanden) naar verkiezing.

Wat betekent
open
bewaring van
schatkistpapier
bij de Kas-Associatie

Deskundige behandeling. Bewaring in brand- en inbraakvrije kluisen. Verzilvering van de coupons. Incassering op vervaldatum.

KAS-ASSOCIATIE

spuistraat 172 amsterdam

FONDSEN ANALYSE

VOLGENS GEHEEL NIEUW SYSTEEM*

Voortaan kweek in „Beleggers-Belangen“: in één oogopslag vergelijkingen in de vorm van een kaartstelsel naar kwaliteit, groei en rendement. Ook voor hen, die van hun beleggingen geen academische zaak wensen te maken. Overdrukken op stevig karton tegen redelijke prijs verkrijgbaar.

WEEKBLAD TER IN- EN VOORLICHTING VAN DE PARTICULIERE BELEGGER

* vraag gratis proefnummer adm. Bel-Bel, 6 postb. 42, Schied.

ZWITSERSE

MAATSCHAPPIJ VAN LEVENSVERZEKERING EN LIJFRENTTE

Herengracht 500 Amsterdam Telefoon 37171-35095

Abonneert U op

DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie van

Prof. P. Hennipman,
Prof. A. M. de Jong,
Prof. F. J. de Jong,
Prof. P. B. Kreukniet,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart
Prof. J. Zijlstra.

★

Abonnementsprijs f 22,50;
fr. p. post f 23,60; voor studenten f 19,—; fr. per post f 20,10.

★

Abonnementen worden aangenomen door de boekhandel en door uitgevers

DE ERVEN F. BOHN
TE HAARLEM

N.V. LEVENSVERZEKERING- MAATSCHAPPIJ NILLMIJ

te 's-Gravenhage heeft gelegenheid tot plaatsing van een jong econoom, jurist of socioloog als aankomend

STAFFUNCTIONARIS PERSENEELSZAKEN

Hij wordt toegevoegd aan het Hoofd Personeelszaken met als taak deze terzijde te staan bij de voorbereiding en uitvoering van maatregelen het personeelsbeleid rakende. Hiertoe behoren zowel het bestuderen van maatregelen op het terrein van de sociale wetgeving als beleidsvraagstukken zoals opleiding, beoordeling en salarispolitiek. Aan de tewerkstelling in deze functie gaat een inwerkperiode in het bedrijf vooraf.

Eigenhandig (niet met ballpoint) geschreven brieven met inlichtingen over leeftijd, opleiding en praktijk en vergezeld van een recente pasfoto vóór 22 januari a.s. aan de Nederlandsche Stichting voor Psychotechniek, Wittevrouwenkade 6, Utrecht, onder nummer E.S.B. 73577.